

Днес в броя

**Звънецът събра
по традиция
първо учениците в
спортните училища**

Д-р Ваня Кастрева за учителите в своя живот, за избора на педагогическата професия, принципите, които е следвала в класната стая и директорския кабинет, за наследството, което оставя като началник на РУО – София-град, и плановете за бъдещето

Анна Йончева, фотограф и инициатор на кампанията „Да играем ЗАЕДНО“: „Всяко приятелство започва със запознанство. Ако съм успяла да помогна дори на едно дете в инвалидна количка да се усмихне и да намери приятел, съм свършила своята работа като човешко същество“

АЗ.БУКИ

Четете ни на www.azbuki.bg

НАЦИОНАЛЕН СЕДМИЧНИК ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА

Вестникът е правопреемник на първото официално издание на Министерството на просвещението – „Училищен преглед“ – 1896 г.

Брой 35 (1730) 4 – 10 септември 2025 г. Година XXXIII. Под името „Аз-буки“ вестникът излиза от 10 април 1991 г. Цена 1,90 лв. / 0,97€

Снимка БУ „Аз Буки Веди“ – Кьолн

Българското училище „Аз Буки Веди“ в Кьолн, ФРГ, е сред първите неделни школа в чужбина, открили новата учебна година. Повече на стр. 3

Повече здравни кабинети в училища и градини

Деца и учениците с профилактични прегледи след 1 януари 2025 г. не е необходимо да правят нови преди 15 септември

Броят на здравните кабинети в училищата и детските градини нараства през новата учебна 2025/2026 г. спрямо предходната. Това стана ясно по време на съвместен брифинг в Министерския съвет на министъра на образованието и науката Красимир Вълчев, министъра на здравеопазването доц. Силви Кирилов и министъра на електронното управление Валентин Мундров.

Към училищата тази есен функционират 1801 здравни кабинета. Те са с 31 повече спрямо изминалата година. В детските градини функционират 1629 здравни кабинета, или с 52 повече в сравнение с 2024 г.

„Политиката на Образователното и на Здравното министерство е за разширяване на финансирането и броя на здравните кабинети, за да се осигури грижа за здравето на

децата и учениците“, каза министър Вълчев.

Министрите дадоха разяснения относно личните здравно профилактични карти на децата и учениците.

„За всички деца, преминали здравно профилактични прегледи след 1 януари 2025 г., няма да се налага сега да предоставят бележки в образователните институции. Тази информация ще бъде получена електронно от медицинските специалисти в детските градини и училищата“, обясни министър Красимир Вълчев.

Провеждането на годишен профилактичен преглед остава задължително. До 30 септември трябва да бъдат направени прегледите на децата и учениците, които тази година все още не са посещавали личния си лекар за такъв.

С промените в Наредбата на МЗ за устройството и дейността на здравните кабинети в детските градини и училищата и здравните изисквания към тях се осигурява достъп до информацията в Националната здравно-информационна система на медицинските специалисти от здравните кабинети от детските градини и училищата.

В момента се провеждат обучения на здравните специалисти за работа с информационните системи на министерствата на образованието и науката и на здравеопазването, за да достигат до картите на децата и учениците. Само за ден са обучени 1000 медици, работещи към училища и градини. Предстои обучение и на още техни колеги.

На стр. 2

Българската наука се интегрира с европейската

България прави последователни стъпки за по-дълбока интеграция в Европейското изследователско пространство и за утвърждаване на ролята си в европейската научна общност. Това показва новият доклад на Европейската комисия ERA Country Report 2024: Bulgaria, който проследява напредъка на страната в изпълнението на общностните приоритети и въвеждането на ключови реформи в научната политика, съобщава Пресцентърът на МОН.

Сред отчетените постижения е по-атрактивната научна кариера – докторантските стипендии бяха увеличени с 23% през 2024 г., а възнагражденията на учените вече са обвързани със средната работна заплата в страната. Това е важна стъпка за задържане на млади специалисти и привличане на нови изследователи, се отбелязва в доклада.

Напредък е отчетен и в предоставянето на нови възможности за международен обмен чрез програмите ВИХРЕН, „Петър Берон“ и Швейцарско-българската програма, която с компонентите PROMYS и SCIEХ подкрепя завръщането на български учени от чужбина и улеснява мобилността на млади изследователи между България и Швейцария.

Сред постиженията на страната ни е и новият Закон за насърчаване на научните изследвания и иновациите (2024) – той създава единна рамка за трансфер на технологии, отворена наука, защита на интелектуалната собственост и по-добра координация между Министерството на образованието и науката и Министерството на иновациите и растежа.

Модернизираната научна инфраструктура също е сред положителните промени. От Националната пътна карта за научна инфраструктура 2020–2027 вече функционират 51 обекта, включително центрове за върхови постижения и компетентност. Те ще бъдат ключов инструмент за участие в национални и европейски програми. По отношение на подкрепата за зеления и дигиталния преход Европейската комисия отбелязва, че страната ни подкрепя 249 проекта за възобновяема енергия и е приела стратегията „Дигитална трансформация на България 2024 – 2030“. България вече е над средното ниво в ЕС по дигитални обществени услуги за бизнеса.

На стр. 2

В МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ

До 30 млн. лева ще е размерът на държавната гаранция за кредити на студенти и докторанти през 2026 г., реши Министерският съвет. Целта на студентското кредитиране е разширяване на условията за достъп до висше образование, като се дава възможност на граждани на България и държави, членки на Европейския съюз, на страни от от Европейското икономическо пространство и на Швейцария да кандидатстват за банков кредит. През следващата година обучаващите се в редовна форма 138 170 студенти и 2489 докторанти в 38 държавни висши училища и в 14 частни висши училища в страната ще имат възможност да се възползват от получаване на кредит.

Отново Седмица на сърцето в класните стаи

Инициатива „Седмица на сърцето“ ще се проведе за втора поредна година в училища в страната, съобщават на своята интернет страница организаторите от Дружеството на кардиолозите в България. Тя ще се осъществи в периода 29 септември – 7 октомври 2025 г.

Проявата е част от основните национални активности на Дружеството по повод Световния ден на сърцето – 29 септември, и е насочена към изграждане уменията на учениците да избират здравословен начин на живот.

Подкрепа за провеждането отново е изразена от Министерството на образованието и науката, отбелязват от Дружеството на кардиолози.

„Инициативата ще допринесе за повишаване на интереса към приложимостта на биологията и здравното образование в живота и ще предизвика желание за учене по забавен, приятен и ангажиращ начин, като ще подкрепи усилията на преподаватели и родители в тази превенция“, посочва в писмото си до МОН председателят на Дружеството проф. Кирил Карамфилов.

През 2024 г. в над 100 училища с подкрепата на МОН и на регионалните управления на образованието са организирани посещения на кардиолози, които изнасят презентациите пред ученици от всички класове. От Дружеството с подкрепата на МОН са изработени и обучителни материали, които достигат до класните ръководители, които, на свой ред, да ги представят в часа на класа пред учениците, както и чрез образователните платформи и социалните канали – и на родителите.

Световният ден на сърцето – 29 септември, ще бъде отбелязан за 25-и път тази година. Инициативите за 2025 г. са обединени под мотото „В ритъма на сърцето“, а глобалната цел на Световната сърдечна федерация е да бъдат предотвратени милиони случаи на преждевременна смърт, причинени от сърдечносъдовите заболявания.

Движете се по 25 минути дневно в продължение на 25 дни през септември в чест на Световния ден на сърцето, призовават от Световната сърдечна федерация. Подходящи активности са ходенето, танците, бягането, карането на колело, както и всяка друга любима форма за раздвижване и спорт във всекидневното, отбелязват от Дружеството на кардиолозите. **АЗБУК**

Повече здравни...

От стр. 1

Медицинските специалисти от здравните кабинети в детските градини и училищата ще имат достъп до медицинската информация само за децата за съответната образователна институция. Те ще могат да виждат информация за здравословното състояние на детето – ръст, тегло, актуален имунизационен статус, наличие на фамилен обремененост или алергии, както и на определени заболявания, които налагат диспансерно наблюдение или диетично хранене. Ще са достъпни и контакти на родители и общопрактикуващия лекар.

Освен електронизация на здравните карти с новите текстове отпада и необходимостта от представяне на контактни бележки. **АЗБУК**

Есенна лектория за ученици в Софийския университет

Есенна лектория за ученици „Образование с наука“ организира Софийският университет „Св. Климент Охридски“. Събитието ще се проведе от 9,30 до 16 часа на 17 септември в кампус „Лозенец“ с подкрепата на Националната програма „Образование с наука“.

Лекторията е подходяща за ученици от гимназиалния етап на обучение с интерес към математиката, информатиката и природните науки. Тя ще се проведе в две части.

Откриването е в сграда УНИТЕ, зала 113. Учениците ще могат да се запознаят

с възможностите за кариерно развитие след средно образование в сферата на математиката, информатиката, биологията, физиката, химията и фармацията, които ще им бъдат представени от преподаватели от Софийския университет.

Следват любопитни научнопопулярни лекции по актуални и интересни теми от тези науки. Учениците ще се пренесат в „Чудният свят на алгоритмите“ с помощта на доц. д-р Петър Армянов от Факултета по математика и информатика. Гл. ас. д-р Иво Иванов от Факултета по химия и фармация

ще изнесе лекция на тема „В страната на чудесата: чайове, вейпове и балони!“. В рамките на лекторията младежите ще научат и „Що е то род на крива и как да го пресмятаме?“ благодарение на занятието на гл. ас. д-р Антони Рангачев (ИМИ – БАН, Математически институт „Жусийо“ – Париж). За природения феномен „Подводна вкаменена гора – Созопол“ и защо тази геобиосистема е уникална в световен мащаб, ще разкаже доц. д-р Любомир Кендеров от Биологическия факултет. За финал на лекционната част доц. д-р Владимир

Божилов от Физическия факултет ще представи темата „Гайните в сърцата на галактиките“.

След кратка почивка от 14 до 16 часа е предвидено посещение в няколко от научните лаборатории във Факултета по химия и фармация на Софийския университет – „Атомно абсорбционна спектрометрия“, „Фармакогнозия“, „Ядреномагнитен резонанс“, „Токсикология“ и „Хроматография“.

Събитието не изисква предварителна регистрация и е отворено за всички ученици и учители. **АЗБУК**

Осем медала от Международната олимпиада по английски

Отборът ни спечели 4 златни и 4 сребърни отличия за най-доброто си представяне досега

С четири златни и четири сребърни отличия се завърна българският отбор от третото издание на Международната олимпиада по английски език (IELO), което е най-доброто ни представяне досега. В надпреварата, която се проведе в Румъния, учениците ни завоюваха и две почетни грамоти за индивидуално представяне, съобщава Пресцентърът на МОН.

Златен медал в категорията екипен проект на ниво B2 спечелиха Ренел Иванова (VIII клас, СУ „Димитър Благоев“, Провадия), Божидар Христов (X клас, ПМГ „Васил Друмев“, Велико Търново), Георги Стоименов (IX клас, НПМГ „Акад. Любомир Чакалов“, София) и Георги Димитров (X клас, СУ „Отец Паисий“, Кърджали).

Сребърен медал за екипен проект на ниво C1 заслужи Надежда Недева (XI клас, ЕГ „Пловдив“, Пловдив), Надежда Дюлгеров (XI клас, ПГ „Пейо К. Яворов“, Петрич), Сейрула Лютви (XI клас, СУ „П. Р. Славейков“, Кърджали) и Джесика Петкова (XI клас, ГПЧЕ „Ромен Ролан“, Стара Загора).

В индивидуалната надпревара на ниво B2 с почетни грамоти бяха отличени Божидар Христов и Георги Димитров.

В тазгодишното издание на олимпиадата се включиха над 150 учас-

Снимка Пресцентър на МОН

Отборът на България, който взе участие в третото издание на Международната олимпиада по английски език

тници от 12 държави. Състезателите мериха сили в две категории – индивидуална и екипна, по нива B1, B2 и C1.

Индивидуалното състезание включваше писмен тест, задачи за интегрирани умения (разбиране на аудио-видео материал и есе), както и устно представяне. Екипните проекти бяха посветени на създаването на цифрово, мултимедийно или драматизирано представяне на ключова сцена от роман, включен в библиографията за съответното ниво.

Ръководители на българския отбор са Тания Маджарова – учител в ГПЧЕ

„Ромен Ролан“ в Стара Загора, и Маргарита Тренчева-Николова – преподавател в ЧЕГ „Проф. Иван Апостолов“ в София.

Международната олимпиада по английски език се организира от 2023 г., като България участва от самото начало. В първото издание отборът ни се завърна с един златен медал за екипен проект на ниво B2, две почетни грамоти на същото ниво в индивидуалната надпревара и бронзов медал в индивидуалната надпревара на ниво B1. През 2024 г. учениците ни спечелиха един златен, два сребърни медала и 3 почетни грамоти. **АЗБУК**

Българската наука се интегрира с...

От стр. 1

По отношение на международните партньорства, България се включи в инициативи като PRIMA (за сътрудничество в Средиземноморието) и Европейския акт за интегралните схеми чрез изграждането на Национален център за компетентност в сферата на микроелектрониката.

Докладът отбелязва също и някои предизвикателства пред страната ни, като например недостатъчните инвестиции в научни изследвания и иновации – Европейската комисия препоръчва България да засили синергиите между националните програми и финансирането по

„Хоризонт Европа“, за да може да се постигнат по-високо качество на научните изследвания и по-силна международна видимост.

Европейското изследователско пространство е инициатива на ЕС, чието развитие започва в началото на 2000 г. Основната му цел е изграждането на единен пазар за научни изследвания и иновации, който да гарантира свободното движение на изследователи, научни знания и технологии, както и да подпомогне повишаването на конкурентоспособността на европейската икономика и индустрия. **АЗБУК**

Първият звънец удари в спортните училища

Сериозен ръст на новоприетите отчитат в Кюстендил и Русе

Северина ДИМИТРОВА

Традиционно първият училищен звънец за новата учебна 2025/2026 г. удари в 24 спортни училища в страната, които посрещат своите ученици на 1 септември. Учебната година бе открита от министъра на младежта и спорта Иван Пешев в Спортното училище „Ген. Владимир Стойчев“ в София. Гост на тържеството бе и началникът на кабинета на министъра на образованието и науката Тания Михайлова.

„Убеден съм, че прекречвайки прага на училището, ще откриете нови възможности за развитие и усъвършенстване и ще надградите своя талант. Бъдете упорити, следвайте мечтите си и постигайте целите си“, обрна се министър Иван Пешев към учениците.

Учебната година бе открита и в останалите 5 държавни и 18 общински спортни училища, съобщава Пресцентърът на Министерството на младежта и спорта. В тях се обучават над 7000 ученици.

Зам.-министърът на младежта и спорта Петър Младенов бе гост на церемонията в столичното 166. СУ „Васил Левски“. Зам.-министър Димитър Георгиев бе част от празника в Спортното училище „Васил Левски“ в Пловдив, където бе направена първа копка на изграждането на новия корпус на училището.

Спортното училище „Майор Атанас Узунов“ в Русе пък откри годината с почти двойно увеличение на новозаписаните ученици, предава БТА. Тази година образователната институция отбелязва 55 години от създаването си. Преди церемонията по откриване на учебната година директорът Евгени Недев обяви, че в двора на училището ще бъде построена нова многофункционална зала за тренировки, а приемът на ученици се е увеличил със 70%.

В Спортното училище „Юрий Гагарин“ в Бургас през новата учебна година ще се обучават 297 ученици

Снимка: Авторът

Възпитаници на Спортното училище в Кюстендил демонстрираха умения в различни спортни дисциплини и предизвикаха бурните аплодисменти на гостите на откриването на новата учебна година

от V до XII клас по 9 вида спорт.

Родният флаг в Спортното училище „Георги Бенковски“ – Плевен, издигна европейската шампионка по бокс шестокласничката Валя Николаева. А директорът Цветан Антов пожела на учениците упоритост и постоянство по пътя към титлите.

Златните медалистки от Световното първенство по гимнастика за девойки Елена Христова и Анастасия Калева пък вдигнаха знамето в първия учебен ден в Спортното училище „Георги Бенковски“ във Варна. Възпитаниците на училището направиха демонстрации по няколко вида спорт. Общо 600 ученици – от тях 100 новоприети, в 19 вида спорт ще се обучават в него през новата учебна година. Пожелания за нови по-големи успехи отправи директорът Евелина Янчева.

Със здравец и с питка с шарена сол и мед бяха посрещнати новите ученици в Спортното училище в Разград, предава БТА. А директорът Дениз Хамид плисна менче с вода пред учениците и учителите, за да им върви по вода през новата учебна година. В училището е разкрита и още

една нова паралелка – VIII^Б. В него се обучават 160 деца в 8 паралелки. Те се развиват в 8 вида спорт, като новост тази година е женският футбол.

С рекорден брой ученици и модерни STEM кабинети в Кюстендил започна учебната година в Спортното училище „Васил Левски“ в Кюстендил. Сред гостите са областният управител инж. Методи Чимев, кметът на Кюстендил инж. Огнян Атанасов, директори и родители.

„През лятото обновихме STEM кабинетите. Спортните зали на стадиона също са подготвени за тренировки и състезания. Надявам се тези усилия да донесат още успехи както в учебния, така и в състезателния процес“, заяви директорът д-р Каролина Грозданова. И посочи, 14 петокласници прекречват за първи път прага на Спортното училище, а общият брой на учениците достига рекордните 172-ма. Училището продължава сътрудничеството си с Националната спортна академия и работи за съвместни обучения за спортни кадри, както и за оптимизиране на учебните програми за държавните и зрелостните изпити.

АБУЧ с поздрав за началото на учебната година

Поздрав по повод началото на новата учебна година в редица български неделни школа по света отправи Управителният съвет на Асоциацията на българските училища в чужбина.

„Нека 2025/2026 г. бъде година на сътрудничество и уверен напредък – в която заедно пазим и предаваме българското слово, култура и дух. Нашите класни стаи са разпърснати по цялата карта, но сме една общност и една кауза: да даваме на всяко дете увереност да учи, да чете, пише и мечтае на български“, пише в приветствието на АБУЧ.

От Асоциацията пожелават на педагозите в неделните училища здраве, вдъхновение, творческа смелост, търпение, когато е трудно, и радост от всяка малка победа – от първото прочетено изречение до уверения разказ. От Управителния съвет на АБУЧ обещава в дейността на организацията да има повече споделяне и подкрепа – с добри практики, идеи и човешка близост, защото нейната сила е в общността, доверието и общия път.

Асоциацията на българските училища в чужбина е основана през 2007 г. На последната XVIII годишна конференция на АБУЧ, която се проведе през лятото на 2025 г. във Велико Търново, бе гласуван нов Управителен съвет, а за председател на организацията бе избрана Зорница Гоган, директор на Българското неделно училище „Райна Княгиня“ в Дъблин, Репуб-

лика Ирландия.

Новата учебна година вече започна в редица неделни училища в различни страни по света. Сред първите – още през август, своите възпитаници посрещна Първо българско училище „Ян Бибиян“ в шведската столица Стокхолм. Ръководството се радва на увеличен брой на записаните деца – общо 44, привличането на нови ученици продължава. Преди дни със стихотворението „Аз съм българче“ учебната година бе открита и в БНУ „Родна реч“ в Осло, което се помещава в дипломатическата ни мисия в Норвегия. Почетен гост на празника бе посланикът ни Десислава Иванова.

Първият звънец удари и за децата от български неделни училища в Германия. На 30 август за 17-а година звънецът събра учениците в Българското училище „Аз Буки Веди“ в Кьолн. Директорът Росица Байрактарски съобщи, че тази година екипът на школото ще работи присъствено с над 250 деца. Други близо 60 са влезли във виртуалните стаи на училищната платформа.

Първият звънец за седма година би и в Българското неделно училище „Св. св. Кирил и Методий“ в Аман, Йордания. А в следващите дни врати за своите малки и по-големи възпитаници ще отворят и още български неделни училища в Испания, Германия, Франция, Нидерландия, Канада, САЩ, далечна Япония и много други държави на няколко континента. **АЗБУКИ**

Кампания на Института за български език – БАН, и в. „Аз-буки“

Тинк танк – що е то и има ли място в езика ни

Мая ВЛАХОВА-АНГЕЛОВА

Засмането на термини от чужди езици е често срещана практика. В повечето случаи те се адаптират към българския език. Понякога се използват техни български съответствия, а напоследък все по-често различни термини навлизат директно в езика, без да претърпяват адаптация. Тук обръщаме внимание на един популярен английски термин от политическите науки, чието присъствие е все по-осезаемо и за който в българския език има утвърдено название. Терминът *тинк танк* (на англ. *think tank*) се превежда на български език като *мозъчен тръст* 'група от висококвалифицирани специалисти, събрана и организирана за разработване и изпълнение на определена задача' (Терминологичен речник на обществено-политическите науки 2012).

Справката в колекцията от текстове „Български национален корпус“ показва, че словосъчетанието *мозъчен тръст* е добре засвидетелствано в езиковата практика и се среща в разнородни текстове – както с буквална, така и с преносна употреба. Същевременно в последно време в речта на различни анализатори и политици, както и в редица български медии употребата на английския термин *тинк танк* значително зачестява: *Създаден бе първият тинк-танк за устойчиви финанси и енергетика; Пеканов оглави държавния икономически тинк-танк; Тинк танкове на кръстотът: променящи се парадигми и дилеми за политики* и под.

Употребата на израза обаче не се препоръчва, тъй като чрез въвеждането му се създават паралелни названия за едно и също понятие. Той не е разбираем за голяма част от носителите на българския език и не на последно място, няма яснота относно изписването му: *слято*, *полуслято* или *разделно*, както и относно образуването на формите му за множествено число.

*Д-р Мая Влахова-Ангелова е доцент в Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при Българската академия на науките.

Таксите в системата на образованието вече и в евро

Таксите, които се събират системата на предучилищното и училищното образование, се обявяват както в лева, така и в евро. Това предвижда проект за изменение и допълнение на Тарифата за таксите в системата на предучилищното и училищното образование, публикуван за обществено обсъждане. Няма промяна в цените на вече съществуващите услуги, определени в Тарифата.

Двойното обозначаване на размерите на тарифите е свързано с изпълнението на Закона за въвеждане на еврото.

Във връзка с промените в Закона за професионалното образование и обучение (ЗПОО) в Тарифата се регламентират и условията за валидиране на професионална квалификация, придобита чрез неформално обучение или информално учене. Измененията целят синхронизиране на нормативната уредба и нямат връзка с приемането на еврото.

Съгласно (ЗПОО) за разходи по установяване, документирание, оценяване и признаване на професионалния опит, както и за провеждане на изпитите за придобиване на професионална квалификация в държавните и общинските институции се заплащат такси. Те могат да бъдат за валидиране на единица резултат от ученето, на квалификация по част от професия и на степен на професионална квалификация.

За последните две възможности и до момента желаещите да валидират професионалните си умения, заплащаха такси на базата на реално направените разходи. Чрез въвеждането на единен стандарт достъп до процедурата ще имат широк кръг хора, желаещи да валидират професионалната си квалификация, придобита чрез неформално обучение или информално учене. **АЗБУКИ**

Дни на иновациите в образованието

След успешното начало на инициативата през пролетта, „Дни на иновациите в образованието“ се завършва през есента с още по-богата програма и с нови шест дестинации. Учители, директори и образователни специалисти от цялата страна ще могат да се включат в безплатни практически работилници, да изпробват иновативни технологии в образованието и да почерпят опит от водещи експерти, съобщават от Центъра за творческо обучение, цитирани от БТА.

Събитията се организират в партньорство с регионалните управления на образованието и с общинските администрации в страната. На тях учителите правят първа среща с роботиката за ученици.

Регистрацията за новите дати вече е отворена. Новите дати и градове за есента са: 25 септември в Бургас, 30 септември – Видин, 7 октомври – Пловдив, 14 октомври – Силистра, 18 ноември – Велико Търново, 19 ноември – Търговище.

Програмата на инициативата „Дни на иновациите в образованието“ включва поредица от национални, безплатни срещи, насочени към директно приложение в образователната практика. Всяко събитие предлага практически насочени сесии, които подпомагат преподаването и организирането на учебния процес: две паралелни програми – една за детски градини и една за училища; учене чрез игра, роботика и практически научни демонстрации, подходящи за ранна и начална възраст; обучения за дигитални умения и визуално разказване, включително работа с безплатни образователни инструменти (например Canva Education); сесии за внедряване на изкуствен интелект в класната стая, STEAM методики и съвременни подходи за електронно оценяване.

Целта е участниците да получат лесно приложими идеи и инструменти, които да адаптират към своята група или училище, без търговски натиск – само практическа подкрепа и реални примери от работещи практики.

В рамките на форума участниците ще се срещнат с ключови имена в образованието и технологиите, сред които д-р Александър Ангелов – експерт по образователни технологии и иновации, създател на Центъра за творческо обучение; Благой Цицелков – журналист и учител по медийна грамотност и презентационни умения, Валентина Венкова – експерт по STEAM образование и сертифициран обучител в Академията на LEGO® Education, Станислав Христов – експерт по въвеждане на облачни технологии в образованието, Галя Атанасова – сертифициран учител за „Гугъл“ и специалист по образование и изкуствен интелект и много други.

През 2024 г. инициативата достигна до 17 града и до над 2000 участници, а интересът е изключително голям – най-вече към темите за изкуствения интелект, модернизиранието на училищната среда и STEM обученията, отбелязват организаторите.

През пролетта на 2025 г. събитието се състоя в Габрово, Шумен, София и Пазарджик, където стотици учители и директори получиха практически насоки как да приложат нови технологии и методи в своята работа. **АЗБУКИ**

Артфестивал на цветовете в Смолян

Ангел ДОБРИКОВ

Артфестивал „Празник на цветовете“ за забавни и творчески занимания за деца се проведе в Смолян за четвърти пореден път. В лятната проява участваха подрастващи от различни възрастови групи. Те се забавляваха с танци, демонстрираха знания и творчески умения. Придобиха и познания за опазването на гората, за нейното биоразнообразие и обитатели. Получиха и съвети как да се пазят и реагират, ако станат свидетели на пожар в природата.

Всички дейности в летния артфестивал се провеждат с цел ангажиране вниманието на децата с творчески и креативни занимания,

за да се избегне извършването на противообществени прояви от подрастващите.

Организатори на проявата са Община Смолян, Местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните с подкрепата на Регионалния исторически музей „Стою Шишков“, Регионалната библиотека „Николай Вранчев“ и Художествената галерия в областния град. Съдействие оказват представители на Регионалната инспекция по околната среда и водите и на Южноцентралното държавно предприятие. За участниците в артфестивала са осигурени и награди от Местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните.

Снимка Община Смолян

Отличия за педагози спортисти

Зам.-министър Емилия Лазарова награди призъори в лятната Спартакиада на Синдиката на българските учители

Спартакиадата е модел, който учи на екипност, на отговорност, дисциплина и приятелство“, заяви заместник-министърът на образованието и науката д-р Емилия Лазарова, която участва в церемонията по награждаване на победителите в XXI международна учителска спартакиада. По думите ѝ няма значение дали някой е победил, важно е, че е участвал.

В Спартакиадата, организирана от Синдиката на българските учители, се включиха 450 участници от 28 общини в страната, както и отбори от Полша и Азербайджан, съобщи Пресцентърът на МОН.

В отборното класиране на първо място са учителите от Пловдив, следвани от представителите на Бургас и Стара Загора. Награди получиха победителите и призъорите в 12 вида спорт, сред които освен в традиционните колективни спортове се провеждат и турнири по шах, дартс, теглене на въже, петанк и др.

В награждаването на спортистите се включиха президентът на КНСБ Пламен Димитров и председателят на СБУ д-р Янка Такева.

Успоредно със спортната надпревара в „Албена“ се проведе и финалното събитие на XII национален конкурс „Извънкласните и извънучилищните дейности“ на тема „Развиване на социални умения и емоционална интелигентност в извънкласните и извънучилищните дейности“. В него участваха 200 учители от различни градове.

Министерството на образованието и науката отличи шестима педагози за формиране на социални умения и емоционална интелигентност чрез извънкласни занимания.

Специалната награда на МОН получи Грета Георгиева, директор на ДГ „Слънце“ в Павликени, която представи как с игри и забавления децата постигат успехи в спорта.

В раздел „Добри практики“ за работа с подготвителна група бяха отличени Пенка Харитева, старши учител, и учителят Яна Лазаревич в ДГ „Осми март“ в Пловдив за проекта им „Емоционално пътешествие“.

В категорията за извънкласни дейности – I – XII клас, беше наградена Цветелина

Снимка Пресцентър на МОН

Награди получиха победителите и призъорите в 12 вида спорт, като първенци в отборното класиране са учителите от Пловдив

Минева, учител в СУ „Емилиян Станев“ във Велико Търново, която представи как ученикът влиза в ролята на изследовател.

За добри практики в извънучилищни дейности награда получи Антония Боянова, учител в Центъра за специални образователни потребности в Търговище. Нейната презентация бе на тема „Приказките оживяват в детските ръце“.

Грамота за научно есе на тема „Естественият и изкуственият интелект в образованието – актуално състояние и тенденции“, спечели Галина Яхова, директор на Професионалната гимназия по облекло „Елисавета Багряна“ в Бяла Слатина.

Грамотите и наградите на МОН бяха връчени от държавния експерт от дирекция „Приобщаващо образование“ Благовеста Борчева.

Дискусиите по време на форума бяха водени от д-р Янка Такева, която отличи всички участници във финала на конкурса. Тя посочи като приоритети грижата за ранното детско развитие, приобщаващото образование и обхватът на учениците на възраст над 4 години в образователната система, качеството на образованието и особено подготовката на учителите в университетите и тяхната последователна квалификация.

Акцентът при обмяната на добри практики беше, че заниманията със спорт и

изкуства са от изключително значение за личностното развитие на децата, а социално-емоционалните умения са ключови за личното благополучие и интеграция на учениците.

На форума стана ясно, че

близо 64 000 ученици от цялата страна са включени в 5242 групи по изкуства и спорт

по Националната програма на Министерството на образованието и науката „Заедно в изкуствата и в спорта“ за учебната 2024/2025 г. В новата програма са предвидени над 18 млн. лева за занимания в сферата на изкуствата и спорта. За първи път през учебната 2025/2026 г. в Националната програма има модул и за ученици със специални образователни потребности.

Близо 70 000 ученици са се включили в занимания по интереси, финансирани от МОН, през учебната 2024/2025 г. Приоритетно са избирани занимания в направленията от STEM – „Дигитална креативност“, „Математика“, „Технологии“ и „Природни науки“. Сред желаните направления са още „Изкуства и култура“, „Спорт“, „Шахмат“ и други. **АЗБУКИ**

Когато математиката създава приятелства

За талантливата ученичка от Пловдив Димана Праматарова важни са не само медалите от състезанията, а и емоциите, удовлетворението и познанствата за цял живот

Бъдещата гванайсетокласничка от Математическата гимназия „Акад. Кирил Попов“ в Пловдив Димана Праматарова се нарежда в топ 5 на бис-презентациите в тазгодишното издание на най-престижната Международна лятна изследователска програма в света – RSI'25 (Research Science Institute), в Масачузетския технологичен институт (MIT) в Бостън, САЩ. Няколко месеца по-рано тя завоюва и първа награда от Mu Alpha Theta на Regeneron ISEF с проекта си „Squarefullness of Factorial Products of Polynomials“ с научен ръководител Мирослав Маринов.

Пловдивският талант в математиката има зад гърба си редица значими отличия през годините. Димана печели първо място на ARML (American Regional Math League) и титла Countdown champion в международното състезание, организирано всяка година в САЩ; златни купи, Legends award и златни медали от WMI (World Mathematics Invitational), TIMO (Thailand International Mathematical Olympiad), WIMO (World International Mathematics Olympiad) – световни азиатски турнири; златните купи и легенда на турнира в „Математика без граници“. Освен това е лауреат и в националните олимпиади по математика, лингвистика и финансова грамотност.

Стела МАРИНОВА

Най-хубавото в едно състезание не са само медалите и славата, а емоциите, удовлетворението и истинските приятелства. През годините участвах на много състезания. Почти всички ще помня цял живот, защото във всяко раздавах себе си“, споделя пред „Аз-буки“ Димана Праматарова.

От много малка обича пъзели, книжки с логически загадки и математически речички. „Беше ми интересно да трия знаците между числата, да поставям нови и да видя новия резултат“, споделя талантливото момиче.

Определя математиката като основната наука на Вселената, която описва всички явления около нас. „Освен наука за мен тя е възможност да се реализираш, да откриваш нови светове, да надграждаш върху предишния си опит и да се запознаваш с много нови и интересни хора“, казва събеседничката ми.

За първи път се явява на математическо състезание в I клас. Тогава класният ѝ ръководител в ОУ „Райна Княгиня“ в Пловдив Божанка Панайотова дава на децата тест от Коледното математическо състезание от предишната година. Димана решава всички задачи без грешка. Впечатлена от постижението ѝ, Панайотова пита ученичката дали има предварителна подготовка и дали вече е решавала теста. След отрицателен отговор от страна на Димана преподавателката я записва да покаже таланта си на Коледното математическо състезание.

„До някаква степен то ме запали по състезателната математика, тъй като преди него не бях виждала подобни задачи. Бях на 8-о място от 300 деца в града, което

Снимки: Личен архив

По време на Програмата RSI Димана Праматарова надгражда опита си и се сприятелява с ученици от цял свят, като всяка седмица опознава повече техните характери, интереси и култура

Първа среща с буквите и числата

„Дими беше много злоръко дете и през дългото време, докато се хранихме, ѝ показвах буквички, числа и задачи. Всеки верен отговор беше съпроводен с още една лъжичка“, разказва майката на Димана – Божана Праматарова. Така още преди да тръгне на училище, талантливото момиче се научава да смята и чете.

След участието в първото състезание нейната майка вижда, че Димана има потенциал, и започва да ѝ дава задачи от различни математически състезания. „Всеизвестна е максимата, че когато човек върши нещо със страст и интерес, нещата се случват. Никога насила. При Димана беше точно така. Тя решаваше задачи с огромно желание и удоволствие. През годините ѝ помагах не толкова с подготовката, колкото емоционално. С баща ѝ винаги сме я подкрепяли в нейния избор и решения“, допълва Божана Праматарова.

Като родител на Димана, тя много се радва за успехите на дъщеря си, макар че ученичката в Математическата гимназия в Пловдив най-добре знае цената на успеха. „Винаги съм казвала, че децата са като хвърчилата. В началото отпускате бавно, бавно въжението, докато се издигнат, и удва ден, в който то се къса и те поемат по своя път. Пожелавам на всички български младежи да са здрави, да бъдат щастливи от това, което правят, и където и да учат, да не забравят България!“, казва още Божана Праматарова.

беше добре като за начало. Така започна всичко... За следващите турнири решавах повече задачи и спечелих призовите места“, припомня си с усмивка първото състезание ученичката.

Разказва и за интересен и забавен спомен от него: „Имаше задача да броим правоъгълници, и бях

леко объркана, затова попитах квестора, който не е математик, дали трябва да броим и квадратите, защото са подслучай на правоъгълниците, а той ми каза,

че не трябвало. Следователно задачата ми беше грешна и оттогава се научих да обръщам внимание и на някои „по-очевидни“ детайли и да разчитам само на себе си.“

Обяснява, че тогава математическите състезания за I клас не са били много, докато сега почти във всеки формат има теми и за най-малките. За да се упражнява, тогава основно решава задачи и тестове от предишни години на „Европейско кенгуру“ и Великденското математическо състезание, без да посещава школи. Във II клас се записва в „Академия XXI век“, като учи до VII клас.

„Академията заема голяма роля в подготовката ми за състезателна математика, както и в намирането на много приятели, които след IV клас станаха и мои съученици в Математическата гимназия в Пловдив. След като завърших Академията, станах част от екипа, съставяйки задачи за състезания и участвайки като квестор на тях“, обяснява Димана.

Като част от разширените отбори за Младежката балканска олимпиада по математика, в VII и VIII клас участва и в лагер школи към тях. От VII до X клас учи и в школа „Олимпийци“, където фокусът е върху по-сложни и дълги

задачи. През цялото време, освен по време на школите, решава задачи и сама къщи.

В IX клас започва да се занимава и с работа по научни разработки към Ученическият институт по математика и информатика (УЧИМИ, БАН). Под ръководството на Мирослав Маринов работи по научен проект в областта на теорията на числата. Разработва го по време на Лятната изследователска школа през 2023 г., а след това го представя на няколко конференции в България и на международен панаир в Тунис. През лятото на 2024 г., след предварителна селекция, участва и в програма по теория на числата PROMYS, организирана в Университета „Оксфорд“.

„Там научих някои интересни техники и ги приложихме в новия проект, който започнахме с Мирослав Маринов след Програмата. Представях разработката на много конференции и на Regeneron ISEF 2025 с ръководител на българския отбор Константин Делчев. Всички тези конкурси бяха много добра подготовка за представянето ми на RSI това лято. За участие в програмата в Масачузетския технологичен институт бях избрана чрез тежко интервю с академично жури от професори и доктори от Института по математика и информатика на БАН“, обяснява Димана. Освен нея се класира и Атанас Митрев от Езиковата гимназия в Кърджали с проект по астрофизика.

По време на участието си в Международната лятна изследователска програма работи под ръководството на д-р Рьота Инагаки в Катедрата по математика на Масачузетския технологичен институт.

„Заедно разработвахме проект в областта на изброителната комбинаторика с елементи от теорията на числата. Изследвахме определени числови редици, дефинирахме нови и доказахме тяхната периодичност по модул цяло число. Програмата RSI ми даде възможност не само да надградя предишния си опит, но и да разширя познанията си, откривайки нова област, която се превърна в истинска страст. Освен работата върху проекта и успешната презентация тази програма ми подари и множество незабравими преживявания“, споделя за преживяването си в САЩ талантливото момиче.

Там се сприятелява с ученици от цял свят, като всяка седмица опознава повече техните характери, интереси и култура. Посещава кампусите на Масачузетския технологичен институт и „Харвард“ и усеща духа на студентския живот. Програмата поддържа участниците ангажирани с интересни и разнообразни събития. Слушат лекции на Нобелови лауреати и изключително успели хора, учили в MIT.

На стр. 6

Когато...

От стр. 5

„Никога няма да забравя Международната вечер на RSI, на която с Наско представихме викторина за България и раздадохме сувенири, а след това заедно с д-р Жени Сендова (която е тютор там) поведохме българското хоро. Всички се включиха и беше незабравимо преживяване“, разказва още Димана за лятната програма.

В момента тя работи с ментора си от RSI Рьота Инагаки върху разработката, която започват през лятото. „Целта ни е в следващите месеци да я публикуваме и евентуално да участвам на някои конкурси с нея. Тази и следващата година смятам да бъда ментор на по-малки ученици от УЧИМИ и да работим заедно по проекти, предложени от мен“, споделя за плановете си през следващите месеци ученичката в пловдивската Математическа гимназия.

Тя учи там от V клас и още оттогава знае, че това за нея е най-добрият избор за училище в Пловдив. Средата на гимназията ѝ помага да се развие, тъй като всички се подкрепят взаимно. „Имаме много сплотена общност от участници в състезания от Пловдив, като повечето от тях са по-големи от мен – първокурсници и второкурсници. Важна роля играе и Демира Недева, която ще учи в „Станфорд“. С нея винаги ходехме заедно по състезания. А по-късно тя, заедно с екипа на „Академия XXI век“ ме мотивира и да започна да работя по проекти“, казва Димана.

Менторът ѝ Мирослав Маринов също е от Пловдив и е учил в Математическата гимназия. „Той е ръководител и на други от града, като всички винаги взаимно си помагаме“, допълва събеседничката ми. Освен Димана негов ученик е и Никола Гюлев – двукратен участник в Regeneron ISEF с награди. Той също дава на Димана много добри съвети за представянето на проекта ѝ на конкурса. От пловдивската група са и информатиците Радостин Чолаков, който влиза в топ 5 за презентация и разработка на RSI 2023, Стоян Ганчев и Делян Христов – участници по конференции и олимпиади по изкуствен интелект, както и математикът Стефан Гайдаров, участвал на ISEF.

Димана отдава дължимото и на други хора, които стоят зад постигнатите от нея успехи. Класният ѝ ръководител в начален етап в ОУ „Райна Княгиня“ Божанка Панайотова я подкрепя безрезервно и има важна роля в разкриването на нейния потенциал. След IV клас в Математическата гимназия я поема Кремена Симеонова, която и до ден-днешен е и учител. „Изключителен педагог, който ме вдъхновява и помага през годините и е сред хората, които ме запалиха по научните разработки, тъй като ученичката от нейния предишен випуск също е участвала на RSI“, споделя Димана.

Тя е благодарна и на своята класна ръководителка и учителка по български език и литература Нина Тошева за стабилните знания, разбирането и подкрепата, която ѝ дава през всички години в МГ – Пловдив.

Накрая, но не и на последно място, плътно зад нея са и нейните родители. „Те винаги са ме подкрепяли и са ми помагали през годините. Когато бях по-малка, решавахме задачи заедно с майка ми, като тя винаги ме е мотивирала и вдъхновявала“, казва още талантливото момиче.

В свободното си време обича да излиза с приятели, да слуша музика и да рисува графика или акрил. В последно време много ѝ харесва да чете. Когато има повече свободно време, гледа филми и анимета, а понякога (вече рядко) играе и на компютърни игри.

Догодина е абитуриентка, като все още не е категорична в избора си на университет. Затова ще кандидатства на много места в САЩ, Великобритания и други престижни висши училища в Европа. В никакъв случай не изключва и България. „Насочила съм се към математиката – приложна математика или статистика, в зависимост от програмите, които различните университети предлагат“, допълва Димана.

С един ход напред

В ОУ „Васил Левски“ в с. Крепча залагат на шахмата, а децата са вдъхновени от неговата бивша възпитаничка Нургюл Салимова

Зина СОКОЛОВА

Основно училище „Васил Левски“ в с. Крепча, област Търговище, стана известно покрай шахматната царица Нургюл Салимова. Тя е учила

тук преди 8 години, но за децата продължава да е стимулиращ пример. Въпреки че постоянно е била на турнири, е била пълна отличничка.

А има ли училището шах клуб? Според директора е отделена стая, която наричат шах зала. В нея учениците по всяко време – през междучасията, през свободното си време, когато има отсъстващи учители, могат да играят шах. От миналата година

дядото на Нургюл поема учениците и ги подготвя за състезания. Има и учители, които се занимават с това.

От педагогическия екип се надяват пак да има добър отбор по-следващата година.

„За нас беше важно да се развиваме в тази насока – казва директорът Седат Мехмедов. – Искам да подчертая, че благодарение на Нургюл две години поред бяхме републикански шампиони по шахмат във възрастова група V – VII клас. А пък на третата година, тогава до осми клас учехме основно образование, направихме и отбор VIII – X клас. И пак влязохме в четворката. И пак благодарение на нашето талантливо момиче. Оттам се разви още повече интересът към шаха, който е чудесно занимание. И затова продължаваме тази традиция.“

На VIII пролетен шахматен турнир „Черно и бяло“, организиран от ОУ „Св. Климент Охридски“ в Попово, в надпреварата се включват училища от шест населени места. На първо място отборно се класира ОУ „Васил Левски“ – с. Крепча, както от I до IV клас, така и от V до VII клас. А на годишното зонално отборно първенство по шахмат за ученици, проведено в спортната зала на ППМГ в Разград, отборът от с. Крепча заема трето място във възрастовата група V – VII клас.

В училището се работи и по национални програми като „Заедно в изкуствата и спорта“. Децата от възрастовата група от II до IV клас тренират футбол, а техен ръководител е директорът. В началото на лятото се провежда приятелска среща между отборите на ОУ „Васил Левски“ и ОУ „Любен Каравелов“ от град Попово. Събитието е част от националната програма, която цели да насърчава сътрудничеството и обмяната на опит между учениците чрез спортни и културни инициативи.

Училището активно се включва и в Европейската седмица на спорта, както и в инициативата „Събуди се с усмивка“

за утринна гимнастика преди началото на учебните занятия.

По Националната програма „Заедно в изкуствата и спорта“ децата имат и занимания по изобразително изкуство. В навечерието на Великден във фойето на ОУ „Васил Левски“ е открита изложба по иконопис с творби, създадени от ученици от V и VI клас. Те са изработени в рамките на Националната програма и отразяват не само художествените

Снимка ОУ „Васил Левски“ – с. Крепча

Възпитаниците на ОУ „Васил Левски“ печелят на шахматната дъска и активно участват в други спортни надпревари

Седат Мехмедов, директор

умения на децата, но и уважението към духовните и културните традиции.

По време на изложбата младите творци представят своите произведения пред по-малките си съученици и разказват за историята и техниките на иконописата – древно изкуство, изискващо търпение и отдаденост. Събитието се превръща в своеобразен мултирелигиозен диалог, който насърчава взаимно разбиране и уважение между хората. Чрез своите творби децата отправят сърдечни пожелания за мир, светлина и благополучие към всички – ученици, учители и родители.

По програмата „Успех за теб“ в училището са сформирани групи по математика и по български език, които допринасят резултатите на учениците на външните оценявания в IV и VII клас да са добри.

През изминалата учебна година се провежда Ден на самоуправлението – инициатива, която дава възможност на учениците да влязат в ролята на директор, учители и помощен персонал. Това събитие им позволява да усетят отговорността, трудностите и удовлет-

ворението от работата на възрастните в училищната общност. В рамките на деня учениците изнасят подготвени от тях уроци, участват в административната дейност и се грижат за добрата организация и атмосфера в училище. Те показват ангажираност и желание да се справят достойно със своите нови задачи.

Най-често, след като завършат VII клас, възпитаниците на училището отиват да учат в град Попово – в Профилираната гимназия „Христо Ботев“, в Професионалната гимназия по техника и лека промишленост и в Професионалната гимназия по селско стопанство „Никола Пушкин“.

Няма проблеми и с обхвата на учениците. Всички деца в региона, които подлежат на задължително образование, са в училището. То е средишно, а в него се обучават 75 деца от още три села – Горско Абланово, Гърчиново и Любен.

В нашето училище се разбираме с родителите, работим заедно.

Ако се появят затруднения, се среща веднага с тях, включват се и учениците – казва директорът Мехмедов. – Така решаваме дори и най-малките проблеми с един ход напред, преди да са станали по-големи. По думите му за екипа няма трудности, с които да се е сблъсквал и да не е могъл да ги разреши още в зародиш. Никога не се е стигало до крайности.

„Това е може би едно от най-големите предимства на малкото училище в малко населено място. Защото децата са дисциплинирани. По-сериозните проблеми се появяват по-късно“, отбелязва Седат Мехмедов.

През последните пет години възпитаниците на Профилираната гимназия „Св. Климент Охридски“ в Елхово показват изключително високи резултати на Националното външно оценяване в X клас и на държавните зрелостни изпити в XII клас по математика.

През учебната 2024/2025 г. на изпита по математика в X клас се явяват 51 ученици и постигат среден резултат 76,93 точки, като по този начин гимназията се нарежда на 15-о място в страната от 1023 училища. Матура по математика полагат 16 ученици и средният резултат, който достигат, е 76,97 точки („Мн. добър 5,17“). С тези резултати те заемат първо място в област Ямбол и 33-то място в национален мащаб от общо 969 училища.

Подобни са резултатите им и през годините назад. През 2023/2024 г. десетокласниците (47 явили се) имат 60,32 точки, а дванадесетокласниците (22 ученици) – 72,8.

През 2022/2023 г. също демонстрират солидни знания. На НВО се явяват 46 десетокласници и постигат среден резултат 61,97, а на ДЗИ – 9 зрелостници с резултат 92,3, което се равнява на „Отличен 5,87“.

Любопитното е, че възпитаниците им показват и отлична подготовка на двата изпита и по български език и литература. През изминалата учебна 2024/2025 г. на НВО в X клас по български език и литература те се представят много добре, като заемат второ място в област Ямбол с 61.94 точки. А на изпита в XII клас зрелостниците постигат среден успех от 4.97, което им отрежда първо място в областта.

Свързахме се с директорката на гимназията Катя Димитрова, за да разберем на какво се дължи този успех и как успяват да запалят интереса на децата към ученето.

Дуляна КОЧЕВА

Успехите на нашите ученици се дължат на много фактори. От една страна, най-напред това са качествата на техните преподаватели. Имах честта да работя и да наследя изключително качествен екип, който да развивам“, разказва за „Аз-буки“ директорката на Профилираната гимназия „Св. Климент Охридски“ в Елхово Катя Димитрова.

По думите ѝ зад успехите на възпитаниците им стоят безспорно тяхната силна мотивация и големи възможности. В училището учат едни от най-подготвените деца в общината и затова съвсем заслужено определят себе си като едно от добрите училища в област Ямбол. А това, само по себе си, води и до уважението и подкрепата на цялата общественост. И когато всичко това е налице, успехите са гарантирани.

„Близко 90% от нашите ученици продължават обучението си след средно образование, така че колкото по-висока е летвата, която университетите поставят пред децата, толкова по-силна става тяхната мотивация да учат, за да успеят и да постигнат своите цели в живота“, посочва Димитрова. И ако преди години учениците са предпочитали да продължат обучението си в чужбина, то сега повечето от тях избират родните висши училища.

От миналата учебна година използването на телефони в час е напълно забранено. При влизането в класната стая всеки ученик оставя телефона си в специално закупена поставка. Решението среща подкрепата на всички родители. И резултатите са видими – учениците са по-концентрирани, защото нищо не отвлича вниманието им.

Гимназията в Елхово предлага два профила – математически и предприемачески. Профилираното изучаване на математика при тях е с дългогодишни традиции, на което се дължат и високите резултати по предмета на изпитите в X и XII клас. През последните пет години за подготовката на децата отговарят трима преподаватели – моята събеседничка Катя Димитрова и учителките по математика Стоянка Янева и Галина Кънева.

„Предлагаме математически профил още от 1993 г. През годините втората ни паралелка е била в различни профили, но през

последните пет години залагаме на „Предприемачески“. И двете паралелки са с интензивно изучаване на чужд език – английски. Съответно математическата паралелка е с профилиращи предмети математика и информатика, а профил „Предприемачески“ – с предприемачество и информационни технологии“, разказва директорката.

Голяма част от групите в занятията по интереси също са в областта на общообразователните предмети – математика, български език и литература, история и цивилизация. През изминалата учебна година те са шест, а в тях учениците надграждат всичко научено в час.

Към днешна дата гимназията в Елхово не е в Списъка на иновативните, но преди години е част от него. Тогава са разработвали софтуер за мобилни устройства. Сега планират отново да кандидатстват за статута.

Трябва да продължим да се развиваме в сферата на иновациите.

Ние сме училище със STEM профили и с профилиращи предмети информатика и информационни технологии. А при тях нещата се променят всеки ден, така че и ние трябва да се променяме“, посочва Катя Димитрова. Целият педагогически екип вярва, че бъдещето е точно в тези специалности.

През учебната 2024/2025 г. работят и по Националната програма „Иновации в действие“ заедно с Гимназията с преподаване на чужди езици „Йордан Радичков“ във Видин и Профилираната гимназия „Христо Ботев“ в Попово.

„Включиха се по осем преподаватели на нашето училище. На едното посещение бяха четирима ученици и четирима преподаватели и съответно на другото – петима ученици и трима преподаватели. Нововъведението, което предлага едното училище, е „Дигитални умения в XXI век“, а другото – „Иновации в съвременното образование“. Изключително ползотворна беше работата ни с двете иновативни училища“, споделя директорката на гимназията в Елхово. Категорична е, че ползата от подобна обмяна на опит е за всички участници – и за учителите, и за учениците. Всички по един или друг начин си сверяват часовника си, запознавайки се с разнообразието, което другите

училища предлагат, и давайки си ясна сметка какво биха могли да въведат в учебния процес.

През новата учебна година започват да работят по НП „Заедно в изкуствата и в спорта“. Искат да сформират група по пиано, защото имат няколко възпитаници с изявен интерес към музиката.

„Приемаме успехите на учениците като лични. Заварих страхотни колеги и доскоро бяхме чудесен екип“, обяснява директорката Катя Димитрова.

Сега се налага да обновят педагогическия състав,

тъй като част от преподавателите са в пенсионна възраст и трябва да се отдадат на заслужена почивка. Когато Димитрова встъпва в длъжността на директор, една трета от учителите са пенсионирани, а близо половината са над 50 години.

„В момента по-голямо внимание обръщам на подмладяването на екипа и осигуряване на качествени преподаватели, така че постигнатите резултати да могат да бъдат мултиплицирани и в годините напред. Искаме да използваме максимално опита на колегите, които допринасят много за училището, да използваме техните знания, умения

и да продължим тяхното дело. Като училище със 100-годишна история, трябва да успеем да намерим своето място и в бъдещето“, отбелязва директорката.

Категорична е, че за да могат учениците да идват с желание на училище и да искат да усвояват всеки ден нови и нови знания и умения, преподавателите трябва „да горят“ в своята професия. Задължително условие за хората, които работят при тях, е да имат солидни знания в областта, в която преподават, висока мотивация, любов и всеотдайност към учениците и към работата си.

„Когато учителят работи със страст, децата неизбежно го усещат. И рано или късно, по-лесно или по-трудно, той успява да запали и тях. Е, може би не всички, но страстта се предава. Имам щастието през годините да съм работила с такива колеги, и искрено се надявам и новите, с които тепърва ще работим, да имат тази страст и да запалят и задържат интереса на децата“, казва моята събеседничка.

Споделя още, че връщайки се назад във времето преди 24 години, когато постъпва в гимназията в Елхово, си спомня колко трудно е било сама да се изправи срещу системата и да се изгради като учител. За това сега се старее да намери най-подходящия колега с

Тайната на успеха

Учениците от Профилираната гимназия „Св. Климент Охридски“ в Елхово показват отлични резултати по математика и български език на изпитите в X и XII клас

Снимка ПГ „Св. Климент Охридски“ – Елхово

Директорката Катя Димитрова заедно с възпитаници по време на Деня на ученическото самоуправление

Катя Димитрова, директор:

„Развитието на социално-емоционалните умения на учениците е изключително важно. Навремето ние всекидневно ги упражнявахме. С масовото навлизане на дигиталните технологии и електронните устройства децата се осакатяват емоционално и все по-трудно умеят да разговарят помежду си.

Понякога си мисля, че част от затрудненията в училище идват точно от неумението и непознаването на реалното общуване извън социалните мрежи.“

опит и план, на когото да повери младия учител. Така той ще бъде наставляван от човек с опит и няма да се загуби това, което е събрано с десетилетия.

Освен подкрепа на младите си колеги предоставя модерна и съвременна материална база. Всеки учител разполага с лаптоп и богат набор от интерактивни образователни материали.

„Отмина времето, когато беше достатъчно учителят да разкаже урока пред класа и да изисква от учениците да разсъждават върху преподадения материал.

Децата в днешно време искат да работят сами, да пипнат и да опитат,

аргументира се директорката. А това безспорно изисква много солидна подготовка от страна на учителите у дома. Защото, ако искат часът им да бъде интересен, извън подготовката на материала за преподаването на новите знания те трябва да подберат и правилните интерактивни занимания за онагледяване на урока и упражненията след това.

Димитрова е на мнение, че настоящите учебни програми се нуждаят от преосмисляне и обогатяване. Трябва да бъдат заложени допълнителни теми, които да провокират децата да мислят и да бъдат покреативни, защото само така ще се избегне чисто фактологичното наизустяване на факти и събития.

„За да подготвим децата за истинския живот, трябва да се стремим да развием у тях желание за учене през целия живот. Колкото и клиширано да звучи, това е самата истина. Нашата задача е да ги научим на креативност, предприемчивост и нестандартно мислене“, завършва Катя Димитрова.

Д-р Ваня Кастрева, дългогодишен началник на РУО – София-град:

Образованието е част от живота ми и тази страница няма как да бъде затворена

И в училище, и във всяка друга своя работа винаги съм се стремяла да формираме общност

Интервюто взе
Стефа МАРИНОВА

Д-р Кастрева, кога разбрахте, че Вашето призвание е да бъдете учител, какво Ви подтикна преди години да поемете този път?

– Докато следвах в Историческия факултет на Софийския университет, трябваше да изберем дали искаме да придобием и учителска правоспособност. Баща ми бе на мнение, че човек винаги трябва да си отваря врати и трябва да положи това усилие, независимо дали след това ще стана учител, или не.

Първото ми докосване до професията беше по време на педагогическия стаж в Софийската математическа гимназия. Беше ми много интересно. Изглежда, че преподаването ми се е получило, защото в тогавашния в. „Средношколско знаме“ публикувах статия за часовете ми по история. Завършила съм математическа паралелка и може би това ми е помогнало вече като студент по история да имам добра комуникация с математиците. Били сме и на близка възраст. Това беше първото ми усещане за значимостта на учителската професия.

– А след това накъде продължихте?

– Първо се колебаех дали да не се насоча към научната работа, но още като студентка бях сътрудник на Военното издателство и пишех исторически материали в техните издания. Това беше и причината да ме поканят за редактор на документална литература в издателство „Народна младеж“. Документалната литература е граничната зона между историята, литературата и личния прочит на процесите в обществото. Имах невероятния шанс да общувам с изключителни автори, сред които Антон Дончев, Илчо Димитров, Клавдия Замнова и много други.

Срещите с авторите и работата с целия екип на Издателството невероятно ме обогатиха и изградиха като личност. Да работиш с Евтим Евтимов, Росен Босев, Николай Петев, Йордан Милев, Петко Тодоров, Станимир Илчев, е привилегия и подарък от съдбата.

– Как влязохте след това в образователната система?

– Моя колега от университета преподаваше история в 119. СОУ „Акад. Михаил Арнаудов“. През февруари 1992 г. влезе в политиката, но директорът ѝ беше поставил условие – да си намери заместник. И аз бях нейният жокер „обади се на приятел“. Приех молбата ѝ да я заместя за кратко, и така влязох в училище. Започнах да преподавам история на VII клас, като първите ми часове бяха около 14 февруари.

Човек трябва да влезе в класната стая, да го погълнат пита-

ците и чакащи очи на децата, да овладее страха от неизвестното в общуването, за да усети предствата и възможностите на учителската професия. Тя няма алтернатива. Това е най-благородната професия, която формира личности, отваря врати и дава възможности.

Винаги съм била благодарна на моята колега. Тя е от истинските приятели за цял живот. Хората казват, че съдбата се е намесила в житейския ми път.

– Какво си спомняте от първите часове със седмоласниците? Какъв преподавател се стремяхте да бъдете?

– Интересен, знаещ, разбиращ, честен. Ако обичаш децата и предмета си, ако непрекъснато учиш, ако имаш сетива за всичко, което се случва с учениците ти и заедно преживявате всеки миг – няма да има невъзможни неща.

В разговори с мои ученици сме обсъждали, че добрите учители са външно богати личности. Учителят е едновременно учен и актьор, психолог и дипломат, съдия и адвокат, лекар и пожарник, родител и приятел.

За мен правилата, уважението, отдадеността са ключ към успеха в комуникацията в класната стая.

Обичам да цитирам както на моите деца, така и на моите ученици мъдростта на вековете. Харесвам думите на Неофит Рилски в първия правилник на Габровското училище: „За всяко нещо – място, всяко нещо на местото си“.

– Кои бяха хората, които Ви вдъхновяваха и на които подражавате? Кои са учителите на Вашия живот?

– Първият ти учител винаги са родителите и семейството ти. Имам невероятния шанс да израсна в голяма задружна фамилия. Всичко започва от моите родители, но трябва да спомена моите дядо и баба. Майка ми е от свещенически род и това е оставило духовния и морален отпечатък в нейната фамилия.

От дядо съм научила колко важно е да бъдеш добър човек и да помагаш на хората. Той е един от най-добрите хора, които познавам. От баба ми съм научила колко важна е дисциплината. Майка ми и баща ми за мен са олицетворение на любовта. Израснала съм в семейство, в което уважението, любовта, взаимността са били всеки миг.

От баща ми са уроците по трудолюбие, ред, уважение. За татко правилата бяха първата стъпка към успеха. Той винаги казваше: „Всеки има чест и достойнство и трябва да се уважава“.

Невероятното продължение на всичко това е съдружът ми, благодарение на чиято общ и подкрепа всеки ден съм щастлива да правя това, което обичам – да работя за доброто на децата. А и той е най-добрият ми учител по тенис

Снимка: Личен архив

„Човек трябва да влезе в класната стая, да го погълнат питащите и чакащи очи на децата, да овладее страха от неизвестното в общуването, за да усети предимствата и възможностите на учителската професия. Тя няма алтернатива. Това е най-благородната професия, която формира личности, отваря врати и дава възможности.“

на корт и пример за професионализъм и дисциплина.

– Имате ли преподаватели в училище, които са оставили следа у Вас?

– В I клас прекрахих прага на 61. ОУ „Св. св. Кирил и Методий“. Имах прекрасна учителка – Виолета Илиева. Един от най-ярките ми спомени е и първата среща с директора. Нашата класна стая беше на първия етаж и за да играем свободно преди началото на часовете, решихме да си въвеждаме чантите от двора

през прозореца на дежурните – доста смело и опасно решение. И точно когато сред възхищението на съучениците ми правех засилка на поредната ученическа чанта, покрай мен мина достолепен възрастен мъж, който ме докосна по рамото с думите: „Това е опасно и нередно“. В този миг и другарката Илиева вече беше до нас и господинът само каза „Качете се при мен преди часа“.

И така разбрахме, че „неизвестният“ господин е всъщност директорът. Всички бяхме шо-

Д-р Ваня Кастрева започва професионалната си кариера в сферата на училищното образование като учител по история в 119. СОУ „Акад. Михаил Арнаудов“.

След спечелен конкурс през 1998 г. поема поста на директор на 2. СОУ „Академик Емилян Станев“.

На 13 юни 2006 г. е назначена за началник на Регионалния инспекторат по образование в София-град, след като се класира на първо място в обявения за позицията конкурс.

Става служебен заместник-министър на образованието и науката на 8 август 2014 г. За втори път е заместник-министър на образованието и науката от 7 ноември 2014 г. до 2 февруари 2016 г.

От 3 февруари 2016 г. отново е началник на Регионалното управление на образованието – София-град.

За цялостна дейност в сферата на българското образование е удостоена с почетното отличие на Министерството на образованието и науката „Неофит Рилски“ и с десетки награди, отличия и грамоти на различни институции.

Със заповед на министъра на образованието и науката е награден и с грамота за образцово изпълнение на служебните задължения в продължение на повече от 17 години в РУО – София-град, и за значим принос и активно участие в провеждането на държавната образователна политика на територията на областта и в развитието на българското училищно образование.

пита, и му отвърнах: „През вратата“. И той каза: „И в училището има врата. Децата, носейки своите чанти, влизат в училище през вратата, защото всяко друго нещо може да нарани детето, да съчути прозорец. Вярвам, че втори път това няма да се повтори“. Очаквах да бъде много строг, но в гласа му имаше толкова топлина и грижа, които ме накараха да забравя, че съм нарушила правилата. В същото време вече знаех, че няма да повторя грешката си.

През годините съм си мислила, че всъщност той, както и баща ми ме научиха, че грижата за децата не минава през санкциите, а през отговорността, грижата за тях и личния пример.

След това съм имала невероятни учители. Госпожа Мимоза Николова, която преподаваше по български език и литература в 50. ОУ „Васил Левски“, правеше невероятни тържества. Тя не само ни научи да обичаме литературата, но и да я преживяваме на сцена чрез силата на словото.

За да бъда добър учител и директор, ми е помогнало и обучението ми в 21. ЕСПУ „Христо Ботев“. Учителите ми по български език и литература, математика, химия, физика, история белязаха по свой уникален начин моя път на израстване. Там бях и част от ученическия съвет с много активни младежки дейности. Работехме екипно за училището си, а директорката ни – другарката Илиева, разчиташе на нас и ни даваше свободата да организираме събитията, които искаме. Това ни е направило много по-отговорни, защото сме работили в условия на доверие.

– Вие такъв директор ли се стремяхте да бъдете след това – да имате доверие във Вашите ученици, да им давате свобода?

– Категорично, да. Когато през 1998 г. станях директор на 2. СОУ „Акад. Емилян Станев“, едно от

първите неща, които направих, е да създадем ученически парламент. Участвах с удоволствие в началото на всички техни сбирки. Общуването с учениците ми беше лесно и много полезно, защото техните оценки бяха искрени и добронамерени. С тях винаги намирахме начин да реализират идеите, които имаме за развитието на училището. Тази тяхна енергия и желание ме впечатляваха.

Второ училище беше от първите с толкова активен ученически парламент. Работата с учениците за мен е ключова за развитието на училищната общност. Децата са двигател на идеи и ако не ги оценим, само ще загубим.

Заедно например решихме проблема с изхвърлянето на боклуци извън кошчетата. Те предложиха да вземем такива с капаци, като условието беше да гарантират, че никой няма да ги съчути. Учениците пазеха кошчетата и се контролираха един други да няма боклук извън кошчето.

Това е култура, която се изгражда, но за целта трябва да бъдеш последователен, да бъдеш разбран и да си категоричен в отстояването на позицията си.

За реда и дисциплината през междучасията тяхната помощ също беше от изключително значение, защото големите ученици дежуреха успоредно с учителите. Методът връстници обучават връстници беше ефективен и работещ за всички политики, защото децата си говореха на един език и бариерата на възрастта не съществуваше.

Бях професионално удовлетворена от обстоятелството, че в Закона за предучилищното и училищното образование бе разписан и текстът за ученическо самоуправление. Децата са невероятна възможност. Моята надежда за промяна в обществото започва от тях. Това се отнася и за промяната в семейството, защото

често децата пренасят правилата от училище у дома, включително за движението по пътищата, за поддържането на пространствата, отношението към природата.

– Оставате в историята на Регионалното управление на образованието – София-град, като най-дългогодишния началник. Кои инициативи, на които давате начало, ще се радвате да бъдат продължени?

– Държа доброто да бъде забелязано и оценявано, а наградата е символичен знак на признание на това. Радвам се, че знакът, който създадохме за отличниците на 2. СУ – статуетка звездичка с академична шапка, продължава да съществува. Тя бе символ, че пътят към знанието е път към звездите. За мен символите и традициите са важни. Така остава и материалният спомен за постигнатото от теб.

Щастлива съм, че съм поставила и началото на наградите за принос в развитието на стилизираното образование. Когато реших, че ще връчвам това отличие, много мислих каква символика да придам на наградата. Избрах това да бъде бухал (сова), който във всички приказки и легенди олицетворява учителя и мъдростта. Надявам се връчването на това отличие да продължи и през следващите години.

Важна инициатива за мен е и посрещането на младите учители, което се случва в навечерието на Деня на народните будители. Те са голямата надежда в системата. Тогава им предаваме шафетата – учител на възраст посреща младия колега, а първокласник му подарява ключа на знанието. От една му страна пише „Учи се“, защото всеки учител трябва да учи всеки ден, а от другата – „Учи ме“, защото всеки ученик различа преподавателят да го научи не само на А и Б и да смята, а и на важните неща в живота.

Вложила съм посланието си към колегите, които идват след нас, че така, както ние сме поели този ключ към сърцето на децата от тези преди нас, така имаме задължението да го предадем на тези, които идват след нас.

Преди години, когато гората над Драгалевския манастир беше унищожена от смърч, организирахме кампания за заселване. Тогава служители в РУО, директори, учители и родители засадихме т. нар. училищна гора над Драгалевския манастир в продължение на няколко години. Вярвам, че примерът ни като грижа и за природата също е значим.

Мой любим ритуал са и Ботевите четения, които също се надявам да продължат. На 2 юни, отдавайки почит на всички, отдадем живота си за свободата на България, правим ритуално четене на стиховете на Христо Ботев. Започнахме инициативата преди години първо в метрото, след това бяхме на паметника

на Иван Вазов, но в последните години сме около паметника на Васил Левски. Четенията се излъчват онлайн и се усеща и вижда невероятната магия на словото – всички, облечени в бяло, четем едновременно Ботев.

Радвам се на учениците, които се включват доброволно. Така те не само се докосват до словото, но и отдават почит и уважение на всички, които са били преди нас. Това е искрица от нашата духовност, силата на българския дух, преминаваща през Времето.

Няма как да не отбележа и традиционния ни концерт на 24 май, който се провежда пред Народния театър. Той продължава с часове, подарени от талантливите ни деца на столичани и гостите на древния ни град.

Надявам се моето послание в логото на Регионалното управление на образованието – София-град, също да остане – „Заедно можем повече“. То е доказан знак на успеха на столичната образователна система.

– Какъв съвет бихте отправили към вашата наследничка?

– Преди години лично министър Даниел Вълчев ме представи пред колегите, но нямаше ритуал по посрещането. Колегите са ме запомнили с това, че съм влязла със звън от училищен звънец. Тогава им казах, че никога не трябва да забравяме този звън и това колко силен ще бъде и как ще бъде чул, зависи от всички нас.

Бих искала първо да благодаря на д-р Лилова за всичко, което тя направи като директор за Второ училище, надграждайки постигнатото преди това. Ще я посрещна със символа на просветата – перо, с пожеланието да продължи да пише историята на регионалното управление и столичната образователна система с отговорност, мъдрост и достолепие. И ще ѝ предам малкото звънец от 2006 г.

Постарала съм се да оставя добре подредена система, в която ефективното сътрудничество и партньорството са от важните стълбове на успеха. Всички резултати, които постигат нашите ученици, са благодарение на комплексни усилия – отговорността на родителите и доверието им към учителите, сътрудничеството на всички институции и неправителствени организации, за които в центъра на всичко е детето.

Пожелавам на д-р Лилова да успее да съхрани и да надгради всичко, което сме постигнали през изминалите години. Промяната е нова възможност. Вярвам, че винаги може да стане по-добро и ѝ го пожелавам от сърце. С каквото мога, бих помогнала на всеки, защото знам колко е важно в критичен момент да можеш да позовиш по телефона или да почукаш на вратата и да се отзове човек, който е готов да ти съдейства.

– Били сте и в ролята на заместник-министър на образова-

нието и науката. Какво Ви носи най-голямо удовлетворение от този период в кариерното Ви развие?

– Дигитализацията на дейностите в системата е моя цел, която стъпка по стъпка – първо в качеството ми на началник и след това като заместник-министър, съм успяла да прокарам.

През 2006 г. в РУО – София-град, нямаше деловодна електронна система, въпреки че технологиите бяха започнали да навлизат в администрацията. Тогава разработих моя система за регулация и систематизация. Впоследствие бяхме сред първите, които въведоха електронно деловодство.

В качеството си на началник и на заместник-министър съм се борила да постигнем електронна обработката на бази данни и това да се случва онлайн. Щастлива съм, че Националната електронна информационна система за предучилищно и училищно образование заработи. Преди години, като директори на училища съгласувахме Образец 1 на хартия в РУО и имаше огромни опашки. Този процес вече е изцяло систематизиран и вече се работи онлайн в НЕИСПУО.

В качеството ми на заместник-министър направихме и първото оценяване в електронна среда на матурите. Апробирането на оценяване в електронна среда на държавните зрелостни изпити беше моята смела стъпка към това да обекчим, осъвременим и обективизираме процесите на оценяването.

– Ще продължите ли да предавате опита и знанията си в сферата на образованието и в друга роля?

– Всяка промяна е възможност и имам преимущество да избирам. Благодарна съм на съдбата, че досега винаги ми е давала възможност да взимам решения. Вярвам, че оттеглянето ми от тази ръководна и важна длъжност е в подходящия момент. Няма нищо по-хубаво от това с достойнство да се оттеглиш от една позиция и с вдъхновение да поемеш друга.

Ще посветя септември на почивка и на семейството ми. Както казваме моята баща: „Вратата на щастие трябва да бъде отворена“. Така че ще отворя вратата на щастие.

Образованието е част от живота ми и тази страница няма как да бъде затворена. Всеки ден ще се уча и ще се старая да преподам научено. Първите, за които ще продължа да го правя, са моите деца и внуци. Ще бъда щастлива всички те да бъдат успешни и добри хора.

За мен е благословение и лично удовлетворение да дарявам и помагам на хората. Ще продължа да работя за доброто бъдеще на децата, независимо от бъдещата си роля.

Русенският откри първата академична година във филиала си в Тараклия

Снимка Русенски университет

175 студенти ще се обучават в I курс тази година във филиала на Русенския университет в Тараклия

Начало на първата академична година във филиала на Русенския университет в Тараклия, Молдова, бе дадено на 1 септември, съобщават от висшето училище. Първият и единствен филиал на български университет зад граница е открит на 24 май 2025 г., след като молдовските власти одобриха трансформацията на Тараклийския държавен университет „Григорий Цамблак“ в поделение на русенското висше училище.

В откриването на академичната година в Тараклия се включиха посланикът на България в Молдова Н.Пр. Мая Добрева и почетният консул на Молдова у нас Ставрин Михайлов Гиноолу, ректорът на Русенския университет доц. д-р Десислава Атанасова, почетният ректор и председател на Общото събрание акад. Христо Белолев, заместник-ректорите проф. д-р Теодор Илиев и проф. д-р Генчо Попов, директорът на филиала в Тараклия доц. д-р Валентина Василева, областният управител на Русе Драгомир Драганов, представители на местната и държавната власт, както и на православната църква в Молдова.

„Посрещаме над 150 нови студенти, които ще започнат своето образование. Новата академична година е начало на нов път – път към знание, професионализъм и личностно израстване“, заяви в словото си ректорът доц. Десислава Атанасова.

Акад. Христо Белолев определи събитието като паметно: „Днес е исторически ден за Русенския университет и за район Тараклия. Това е първият и единствен български университетски филиал зад граница. Дължим много на вас и изминахме дълъг път, докато се случи този ден. Залагаме енергия и сили, за да превърнем тази мисия в успех – заедно с вас и с екипа на Русенския университет“.

Във филиала в Тараклия обучението ще се води от около 30 преподаватели както от бившия Тараклийски държавен университет, така и от академичния състав на Русенския университет.

Общо 175 студенти ще се обучават в I курс през учебната 2025/2026 г., като най-голям интерес е отчетен към специалностите „Бизнес и мениджмънт“, „Компютърни науки“ и „Земеделска и автотранспортна техника“. Повечето първокурсници са младежи от региона на Тараклия и съседни области, където живее значителна българска общност. Почти всички са приети по Постановление 103 на Министерския съвет на България, което дава възможност за обучение на българи от чужбина.

„Винаги гледайте напред, следвайте пътя, който сте избрали, и намерете съюзници по този път. Знанието е най-голямата сила, невежеството е порок и зло. Учете езика, българският език ви дава големи възможности“, каза Н. Пр. Мая Добрева, която припомни на студентите, че ще получат европейски дипломи.

Почетният консул на Молдова Ставрин Михайлов Гиноолу пожела на студентите успех, както и да бъдат единни. „Разкриването на този филиал е не само инвестиция в знанието, но и израз на стремежа ни към общо бъдеще, изградено върху традиции, духовност и просвета. Филиалът на Русенския университет в Молдова е нова страница в историята на българското образование зад граница. Той е символ на близостта между нашите народи и на стремежа да съхраним културните и духовните връзки, които ни обединяват“, каза още той.

„Днес е важен ден не само за развитието на висшето образование в Тараклия, но и за България. Тук живее българска диаспора, която ни дава възможност да продължим традицията на образование на роден език. Получавате диплома, валидна в цяла Европа, и шанса да бъдете част от европейското семейство. Старайте се, учете, мечтайте, защото онези, които не мечтаят, не постигат целите си“, обрна се към студентите областният управител на Русе Драгомир Драганов. **АЗБУКИ**

Болница „Св. Георги“ – Пловдив, обявява стипендии за бъдещи сестри и акушерки

Университетската многопрофилна болница за активно лечение „Свети Георги“ ЕАД (УМБАЛ) обявява стипендиантска програма за студенти в образователно-квалификационна степен „Бакалавър“ по

специалностите „Медицинска сестра“ и „Акушерка“, съобщават от лечебното заведение в града.

Инициативата има за цел да подпомогне обучението на бъдещи медицински специалисти

и да насърчи професионалната им реализация в структурата на болницата.

Програмата предвижда отпускането на до 20 стипендии годишно, разпределени по курсове на обучение. Размерът

на месечната стипендия варира от 250 до 900 лв. в зависимост от курса. След дипломиране стипендиантите се ангажират да започнат работа в лечебното заведение, където вече са придобили опит и познания. **АЗБУКИ**

Дипломи за първия випуск лекари в Бургас

31 млади хора завършиха шестгодишното си обучение в Медицинския факултет на Университета „Проф. д-р Асен Златаров“

Снимка Бургаски държавен университет

Донка ТЪНКОШИЕВА

Първият випуск медици на Бургаския държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“ получи своите дипломи на церемония в Конгресния център в морския град. Общо 31 млади лекари завършиха шестгодишното си обучение в Медицинския факултет – единствения в Югоизточна България, създаден през 2019 г.

Церемонията събра редица гости, сред които министърът на здравеопазването доц. д-р Силви Кирилов, зам.-министърът на образованието доц. д-р Петър Николов, областният управител Владимир Крумов, кметът на Бургас Димитър Николов, представители на лечебни заведения, преподаватели, представители на ОбС – Бургас, РЗИ, на Районната колегия на БЛС, БАН и Съвета на настоятелите.

Здравният министър доц. Кирилов пожела на младите лекари да бъдат достойни, да се усъвършенстват непрекъснато и да бъдат за пример. Подчерта още, че създаването на Медицинския факултет в Бургас е оказва положително влияние върху здравеопазването в областта.

„Няма друго поприще, друга професия или призвание, което да дава повече удовлетворение от това да правиш добро. Благодаря ви, че сте избрали този път“, каза зам.-министър Петър Николов. Той отбеляза, че

произхожда от лекарско семейство и е дълбоко респектиран от тази професия.

Областният управител Владимир Крумов призова абсолвентите да останат да работят в Бургас и региона, „защото камъкът си тежи на мястото“.

Кметът Димитър Николов благодари на всички, които са били част от процеса по създаване на Медицинския факултет, и подчерта значението на новоподготвените лекари за бъдещето на града.

„Три символни подаръка подарих на младите лекари от първия випуск! Стетоскоп, за да слушат пациента и неговата душа. Персонална табелка с името им, с което да се гордеят, и грамота – свидетелство, че са от нашия първи випуск, с който се гордеем. За всички тях е и една мисъл на лекар, учен и философ отпреди 500 години – Парацелс Швейцарски, който е казал: „Силата на лекаря е в неговото сърце!“, написа по-късно градоначалникът в социалната мрежа.

„Ще споделя нещо много лично. Дойдох преди 9 години в Бургас, в нашия университет, заради вас, уважаеми колеги. По покана на проф. Миткова, която беше ректор тогава, и на бургаския кмет Димитър Николов и със съдействието на моя приятел д-р Лорис Мануелян, за да създадем заедно Медицинския факултет. Сега съм горд и щастлив, че успяхме и че ще завърши своята академична кариера заедно с вас. Вие сте моята най-голяма награда. Като ваш бивш декан и още няколко дни ректор, не

ви казвам сбогом, защото обещавам да помагам с всички сили и възможности и занапред“, заяви проф. Христо Бозов в емоционално слово, с което отправи и послание на раздяла с висшето училище. Той беше ректор през последните няколко години, но поради навършване на пенсионна възраст се оттегля от поста. Негов наследник е проф. д-р Сотир Сотиров, който в края на юли беше избран за нов ректор на Бургаския държавен университет.

На тържеството бяха връчени и Почетни знаци за принос към развитието на Университета на 20 личности, сред които са министърът на образованието и науката Красимир Вълчев, здравният министър Силви Кирилов, кметът Димитър Николов и др.

По повод дипломирането Общината и Югоизточният иновационен център организираха своеобразен подарък за първия випуск – специална поредица от лекции с водещи български лекари, юристи и учени.

Отличени за високия си успех по време на шестгодишното си обучение са Габриела Карабойчева, Константина Минкова и Елеонора Вълкова. За активна дейност при развитието на Медицинския факултет почетна значка на ректора получиха Екатерина Лалева и Патрисия Илиева. Поздравителни адреси по случай дипломирането на първите лекари в Бургаския държавен университет бяха получени от президента Румен Радев, ректорите на Медицинския и на Тракийския университет, декани, синдикатите и др.

Училище за... лешояди

Международен проект помага за намаляване на нелегалното унищожаване на хищните птици

Д-р Волен Аркумарев от Българското дружество за защита на птиците е тазгодишният лауреат на Европската награда за млади учени в опазването на природата, която се присъжда от Европейската организация за конзервационна биология (SCB Europe). Отличен е за изключителния си принос към опазването на грабливите птици чрез научни иновации, международно сътрудничество и лидерство във възстановяването на застрашени видове в Европа, Близкия изток и Африка. Той е доктор по екология с дисертация върху пространствената екология на белоглавия лешояд и е ръководител на проекта „Живот за сокола“. Координатор е на програмата за възстановяване на популацията на египетския лешояд в България по проекта „Нова надежда за египетския лешояд“.

Снимка: Личен архив

Д-р Волен Аркумарев разказва на децата колко е важно да се опазват видовете в дивата природа

Зина СОКОЛОВА

Египетският лешояд е една от най-редките хищни птици в Европа. В миналото у нас са се срещали стотици двойки от този вид, но в резултат на различни заплахи, най-вече свързани с човешката дейност, неговата популация на Балканския полуостров започва стремглаво да намалява. Изследванията, които правят учените през последните 15 години, показват, че ако не се вземат спешни мерки за опазването на този вид, до 2035 – 2040 г. той ще изчезне напълно от Балканите.

„В резултат на тези проучвания от Българското дружество за защита на птиците започнахме мащабен международен проект „Нова надежда за египетския лешояд“. В него участват експерти от повече от десет държави от Балканския полуостров и по целия миграционен път на този вид в Близкия изток и в Африка“, разказва д-р Волен Аркумарев. Инициативата има за цел да се приложи комплексен подход. Първо да се изследват заплахите, защото учените ги познават сравнително добре и са ги изследвали на Балканите и в България, но много малко се знае за заплахите по миграционния път.

Затова през първите години на Проекта се правят проучвания, които младият учен координира в държавите от Близкия изток и Африка. Установяват се едни от най-сериозните заплахи за този вид птици – нелегалното им избиване се среща най-често в Близкия изток. Това се случва в държави като Сирия, Ливан, Йордания. А в местата за зимуване в Африка най-сериозна заплаха се оказва използването на отровни примамки, например в Етиопия, където често има и токови удари. В Централна Африка пък местните хора използват лешоядите и други видове птици за различни ритуали и магии. „Убиват ги и ги продават на

пазари, където ги купуват, за да се използват в тези ритуали – уточнява Волен Аркумарев. – С партньорските организации по проекта начертахме план с конкретни мерки, за да смекчат тези заплахи.“

Макар проектът да е с едва петгодишна продължителност, резултатите вече са налице. Популацията на египетски лешояди у нас за първи път от 40 години показва увеличение. Това означава, че тези дейности дават резултати.

В момента в страната ни гнездят тридесет и пет двойки от съвсем застрашени египетски лешояди.

Тази позитивна тенденция е голям успех за цялата природозащитната дейност не само в България, но изобщо в цяла Южна Европа, подчертава ученият.

Прилаганите мерки са базирани на научни изследвания. Участниците в проекта започват и програмата за подсилване на вида. Различни зоопаркове в Европа, в които успяват да се размножат египетски

лешояди, подкрепят програмата, като изпращат всяка година по 2 – 3 малки. Учените ги адаптират към българската природа и ги освобождават.

„Това също даде много добри резултати – категоричен е д-р Аркумарев. – Методите, които използвахме за освобождаване, показаха, че птиците, които се адаптират и освобождават, имат доста висок индекс на оцеляване и свикват с живота в дивата природа. Само няколко години след началото на тази програма, вече имаме първи екземпляри, които се размножават в природата. Тази година четири птици отгледах четири малки, което е добро постижение. Вече са публикувани част от тези резултати и колеги от други държави проявяват интерес да прилагат тези методи за опазването на вида и на други места в Европа.“

А как точно се адаптира малко лешоядче, дошло от зоопарк?

„Това е наистина много интересен процес, защото малкото, излюпено в зоопарк, изобщо не познава дивата природа, изпълнена с опасности. Инстинктите им трябва да са развити, за да умеят да

оцеляват“, казва Волен Аркумарев.

Затова учените правят голяма волиера, разположена на площадката, където им оставят храна. Така птиците от клетката наблюдават дивите лешояди, които идват да се хранят, и свикват с тяхното поведение. Волен и неговите колеги наричат това място „училище за лешояди“, защото

птиците преминават през няколко много важни етапа преди освобождаването.

Те привикват да идентифицират храната, която ще намират в природата. В зоопарка ги хранят обикновено с еднотипна храна – или бели мишки, или пиленца. Но в природата няма да им сервират това меню. Затова Волен и колегите му събират каквото намерят – бълсната на пътя змия, таралеж или костенурка. Това е част от естествената храна на вида у нас и затова учените я предлагат на младите птици, докато са в клетката. В началото те се стъписват, особено като видят смачкана на пътя костенурка. Те не разпознават, че това е храна. И трябва време, за да свикнат, но това е много важно, за да могат след освобождаването си веднага да се научат да откриват храна.

В клетката е поставено и голямо сухо дърво. Защото птиците в зоопарковете са свикнали да кацат на такива, направени от човека съоръжения. Самото кацане на дърво изисква доста по-различни движения и е много важно птиците първо да се научат как да го правят, преди да бъдат освободени. Те трябва да свикнат, че дървото е безопасното място да прекарат нощта. Защото, преди да се направи тази иновация, птиците често след освобождаване остават първите няколко дни да нощуват на земята, което е много опасно – в района има чакали, лисици. Орнитолозите дори губят две птици – едната е нападната през нощта от лисица, а за другата така и не става ясно как е убит.

Но след като поставят това голямо сухо разклонено дърво, птиците много добре го приемат и послед-

ните години не е имало загуби на птици след освобождаване.

„И точно оттам ми хрумна идеята да го наречем „Училище за лешояди“, защото видяхме, че на практика те минават този курс на обучение как от зоопаркови да станат птици, годни за живот в дивата природа“, разказва д-р Аркумарев.

А как се справят неговите колеги с използването на лешоядите за ритуали?

Оказва, че в Нигерия лешоядите почти напълно са изчезнали. И не само тези видове, които мигрират от България до там, а изобщо местните видове, които са почти изчезнали заради незаконния улов. И сега браконieri пътуват до съседните държави като Нигер, Чад, Камерун, Буркина Фасо, където все още има популации, за да ги продават в Нигерия.

Колегите на Волен провеждат проучвания сред местните общности и се оказва, че различни части от лешояди – например перата, главите, дори мозъците им се използват в ритуали, свързани с придобиване на способности да се вижда в бъдещето, или за подобряване на плодородността на жените. Учените започват да работят с тези, които се наричат народни лечители и които предписват тези части от лешояди.

От екипа по проекта търсят алтернативи, защото на всички им е ясно, че популациите на лешоядите намаляват и ако продължават с тези темпове, напълно ще изчезнат. Учените успяват да идентифицират продукти с растителен произход, които имат същите качества и могат да се използват за същите цели.

Накрая публикуват наръчник, в който описват всички тези растения, където могат да се намерят, за какво точно да се използват според народните лечители, така че да се намали потребността да се избиват птиците.

„Засега това дава доста добри резултати, защото колегите там проведоха проучване в началото и в края на проекта и установиха спад с 60% на лешоядите, които се продават на пазарите. Това показва, че има напредък в тази област“, споделя младият учен.

Всички птици, които се освобождават в природата, са маркирани с пръстени и са им поставени GPS предаватели. В нашата страна са се срещали четири вида лешояди. Египетският е най-дребният и единственият, който извършва далечни миграции до Африка. Освен него се срещат белоглавият лешояд, черният лешояд, който е най-голям, и брадатият лешояд.

„Черният и брадатият лешояд са били напълно изтребени у нас – казва Волен Аркумарев. – Но сега, в резултат на нашите усилия и на колеги от „Зелени Балкани“, които имат програма за възстановяване на тези видове, черният лешояд се е завърнал успешно и популацията му се увеличава на няколко места в страната. Тази година се правят първите стъпки към завръщането и на брадатия лешояд, който е и символ на българската природозащита. Така че завръщането му у нас е изключителен момент, за който поколения орнитолози и природозащитници са мечтали да се случи.“

Д-р Волен Аркумарев:

„Моят интерес към животните и към дивата природа е от съвсем малко дете – казва д-р Волен Аркумарев. – Живеехме на село. В началото ме привличаха таралежите и влечугите – змии, гушери, смокове. Баща ми ме научи как да хващам змии. Беше ми интересно. Улавях различни животни, хранех ги няколко дни и ги пусках обратно. Но постепенно започнах да обръщам все повече внимание на птиците. Те са по-лесни за наблюдаване и в България има доста по-голямо богатство от видове птици.“

Когато бях в VI клас, вече живеехме в Хасково, учителката по биология ни каза, че се организира олимпиада по орнитология. Тогава вече имах доста енциклопедии за птици и си казах, че това е моето нещо. Оказа се, че олимпиадата се организира от Българското дружество за защита на птиците, където станах доброволец.“

Екоприключение в края на лятото

Деца от софийското 40. СУ „Луи Пастър“ споделят радостта си от участието в лагер в Смолян на Центъра за развитие на човешките ресурси

Петя НИКОЛОВА

Точно преди голямата вълна от родителски срещи, предхождащи началото на новата учебна година, деца от пет града в България посещават Смолян, за да създадат нови познания, да се забавляват, но и да обогатят познанията си за природата. Вероятно и поради това Центърът за развитие на човешките ресурси (ЦРЧР) избира родопския град като място за еколагера.

Центърът, който е Националната агенция за България на програмата на ЕС „Erasmus+“, отдавна има традиция в организирането на събития, свързани с опазването на околната среда. Затова не е изненада, че последното се превръща в приключение, за което децата ще си спомнят. Ако съдим по думите на Мирослава Батаклиева, учител по БЕЛ в софийското 40. СУ „Луи Пастър“, лагерът дори надминава очакванията им.

„Казвам го съвсем искрено и без да прехвалвам когото и да било. Организацията беше на много високо ниво – от заминаването до последния ден. Имахме богата програма, а хората, които ни придружаваха от Центъра за развитие на човешките ресурси – Юри Константинов и Ралица Янкова, бяха много търпеливи към децата, обясняваха им подробно какво трябва да направят и какво предстои“, споделя за „Аз-буки“ Батаклиева.

За всяко хубаво събитие обаче обикновено има повод. За еколагера в Смолян това е конкурсът „Природата в прочетените от мен книги“. Центърът за развитие на човешките ресурси е инициатор на съревнованието, излъчва победители и ги награждава именно с няколкодневно посещение в среднородопския град. Целта е ученици от V – VII клас да изразят своето отношение към природата чрез прочетени художествени произведения, разкриващи природни картини. Наградата – лагер с образователни и природозащитни дейности, тематични творчески ателиета и посещения на забележителности.

Отборът от 40. СУ „Луи Пастър“, в който влизат вече бившите седмокласници Ема, Иван, Бранимир и Емил, е един от шестте победители. На екоприключението в Родопите заедно с тях са техните съседи от ж.к. „Люлин“ – 96. СУ „Лев Н. Толстой“, както и деца от ОУ „Пейо Яворов“ – Благоевград, СУ „Иван Вазов“ – Стара Загора, СУ „Стоян Заимов“ – Плевен, и отборът с име „Пчелички“ от ОУ „Христо Ботев“ и ОУ „Христо Смирненски“ в Раковски.

Директорът на 40. СУ Антоанета Кръстанова споделя за „Аз-буки“, че още през първия ден от пребиваването си в Смолян децата са вдъхновени и са изпращали снимки. Уточнява също, че са иновативно екоучилище още от 2017 г. и работят усърдно в посока на екологичното възпитание на своите възпитаници.

За управлението на голяма образователна институция с 1000 ученици директорът твърди, че залага на работещи учители, които

Снимка 40. СУ „Луи Пастър“ – София

По време на работилницата за хранилки за птици

Снимка Център за развитие на човешките ресурси

На посещение в Регионалния исторически музей в Смолян

се стараят да мотивира допълнително. „Когато учителят е уверен в способностите си, той успява да мотивира и възпитаниците си“, убедена е тя. Разказва, че са базово училище на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и поради това имат възможност да подбират кадрите си.

„Г-жа Батаклиева, която съпровождаше децата на еколагера в Смолян, също е базов учител. Каним бъдещите ни колеги на терен и привличаме към екипа си хора, които наистина имат желание да работят. Освен това комуникираме активно с родителите. Невинаги успяваме, но сега тези деца много бързо се организираха за лагера. За нас всяка подобна инициатива е добре дошла, защото учениците обогатяват своите познания и това, на което ги учим“, казва директорът

През тази учебна година в програмата на училището вече присъства предмет „Екоиновация“, а директорът насърчава участията не само на учители, но и на ученици в международни и особено в екологични проекти.

„Това им се отразява много добре. За децата е важно, защото отиват на място и виждат, че са добри. А както сме забелязали,

когато пътуваме по международни проекти, нашите деца имат ниско самочувствие. Отначало са свити и колебливи, макар че реално притежават познания и имат какво да покажат. След това обаче се прибират окрили и много по-успокоени“, казва Кръстанова.

Учителката Мирослава Батаклиева добавя, че подобни инициативи насърчават комуникацията между младите хора, която в момента се случва по-трудно.

„Срещите с ученици от други градове учат децата също така на толерантност – да се съобразяват един с друг, да се движат заедно. По време на престоя в Смолян ходихме навсякъде всички, работихме групово, заедно изслушвахме представянето на проектите на различните училища“, разказва тя. И обяснява, че проектът, с който са спечелили наградата, включва 18 детско-юношески литературни творби, части от които, свързани с природата, са представени в резюме. „Природата като своеобразен герой, а не просто като фон, на който се развива действието“, отбелязва Батаклиева.

В популярни произведения като „Мечо Пух“, „Патиланско царство“, „Алиса в Страната на чудесата“, „Ян Бибиан“ и други природата е герой, който вдъхновява и учи де-

цата. „Всяка творба беше представена в два слайда, като изведохме цитати, които доказват описаното от нас в резюмето“, обяснява преподавателката по литература.

И ако първият ден от лагера преминава в презентации на читателските дневници на победителите, в следващите три децата са ангажирани в практически занимания, участват в приключения като „Търсене на скровище“ и посещават забележителностите на Смолян.

Творческото ателие „Дигитални творци в пространството на TwinSpace“ се осъществява под ръководството на eTwinning посланика и модератор Надежда Станкова. Децата се учат да използват дигитални инструменти и изкуствен интелект за създаване на оригинално съдържание. Разглеждането на планинския град също е впечатляващо.

„Смолян е много красив! Посещението ни в Планетариума беше изключително преживяване. И аз не го бях посещавала. Децата много се впечатлиха от прожекцията и получиха интересна информация. Ходихме и в Регионалния исторически музей „Стою Шишков“ – най-големия в Средните Родопи и част от Стоте национални туристически обекта. Там видяхме

пушката на капитан Петко войвода, различни изделия и накити“, споделя Мирослава Батаклиева.

В организираната екороботилница учениците изработват къшчици и хранилки за птици. Когато разказват за това на директора Кръстанова, децата са вълнувани: „Не че досега не сме правили, госпожо, ние си имаме и в нашия училищен двор, но тези ги сложиха пред Общината!“.

„Направи ми много хубаво впечатление, че в сградата на Община Смолян на един етаж е обособена голяма зала, оборудвана специално за занимания на деца и младежи. С маса за тенис, с книги... Благодарим на Общината за подкрепата и на доброволците от „Млади изследователи за младежко развитие“ – за съдействието“, допълва Батаклиева.

Тъй като са екоучилище, от 40. СУ се включват в разнообразни инициативи за опазване на околната среда. Засаждат дървета в двора, възпитават в разделно събиране на отпадъци.

„Имаме голямо метално шише, което наричаме „шишеяд“, и в него децата изхвърлят пластмасовите си бутилки. Учим ги да пазят природата, и показваме, че почти всичко може да се рециклира“, обяснява Батаклиева.

Според екипа на Центъра за развитие на човешките ресурси с литературния ученически конкурс „Природата в прочетените от мен книги“ и последвалия го еколагер изразяват своята загриженост за планетата и нейното бъдеще, за горите, въздуха, водата и почвата. Събитията са обвързани с изискванията на Европейския зелен пакт, европейската инициатива „Европа на уменията“ и един от основните приоритети на ЕС и на Програма „Еразъм+“ 2021 – 2027 г. – околна среда и борба с изменението на климата. Допълват, че лагерът също така е обвързан с инициативата за насърчаване на грамотността и четенето.

През последния ден от пребиваването си в Смолян децата от петте български града представят резултатите от творческите задачи, а лагерът завършва с официална церемония по награждаване.

От 40. СУ „Луи Пастър“ споделят, че Ема, Иван, Бранимир, Емил и техният ръководител Мирослава Батаклиева са удостоени със сертификати за участие в еколагера и са получили раници, пълни с ученически пособия – символично признание за техния труд, ангажираност и вдъхновение. Наградите са връчени от представителите на ЦРЧР Юри Константинов и Ралица Янкова.

Учителката Мирослава Батаклиева изразява задоволство от факта, че награденият им възпитаници продължават образованието си в VII клас в родното училище. Заедно с директора Антоанета Кръстанова се присъединяват към мнението, че един от полезните резултати на еколагера в Смолян е срещата между децата и подпомагането на процеса на комуникация помежду им. Защото не само природата се нуждае от нашите грижи. И деца, и възрастни често имаме нужда от съдействие, за да общуваме повече и да черпим вдъхновение от срещите си.

Анна Йончева е уникален човек с огромно сърце, в което има място за всяко дете. Тя е инициатор на кампанията „Да играем ЗАЕДНО“ и любител фотограф, който посвещава цялата си енергия и свободно време, за да помага по всякакъв начин на децата с увреждания и техните семейства.

Ани работи в частния сектор и е майка на две деца без увреждания, но за своя мисия в живота е приела да се опита да направи света около себе си малко по-добър, а хората – по-толерантни и разбиращи. Истински вярва, че само „различните“ хора могат да променят света.

Снимки Личен архив

За пет години чрез кампанията „Да играем ЗАЕДНО“ са осигурени 25 комбинирани люлки-везни за деца в инвалидни колички в 22 общини

Дуляна КОЧЕВА

Само „различните“ могат да променят света

Диагнозата не е пречка за обектива, казва фотографът и инициатор на кампанията „Да играем ЗАЕДНО“ Анна Йончева

Пеперудена презгърдка

„Пеперудена презгърдка“ – така се казва филмът на Ани Йончева за 9-годишния Гоги от Перник. Самата тя признава пред „Аз-буки“, че това е едно от нещата, с които най-много се гордее. И без да е професионалист в заснемането на филми, тя решава да разкаже историята на това силно момче, което, за съжаление, вече не е сред нас и в края на 2024 г. загуби битката с болестта, известна като „пеперудена кожа“.

Още като бебе Гоги е диагностициран с рядкото генетично заболяване булозна епидермоллиза. То се характеризира с изключително тънка кожа, при която при най-малкото триене или натиск се образуват болезнени мехури. С пеперудена кожа у нас са около 100 деца, в тежката форма на заболяването са около 5, а в световен мащаб техният брой е едва няколко хиляди души.

Лентата на Ани представя духа и силата на това малко момче, което не се отказва да се бори, и мечтае – всеки ден, с всеки дъх. Преди да почине, той е ученик в трети клас в ОУ „Иван Рилски“ в Перник. Във филма пред камерата застава и класният му ръководител Кристианка Атанасова и част от съучениците на момчето. Гоги разказва колко много е мечтаел да бъде ученик, да има приятели и да бъде като всички останали деца. И за щастие, успява да сбъдне тази своя мечта. Споделя, че вярва в доброто и че по пътя си е срещал много добри хора. Така през 2024 г. успява да сбъдне още една своя мечта с помощта на дарители – да пътува със самолет и да посети Париж, за да види Айфеловата кула.

Животът на Гоги не е бил никак лесен. Ежедневието му преминава по много болезнен начин – превръзките му се сменят през ден и той изпитва огромна болка при отлепянето на старите превръзки и поставянето на новите. За най-трудното си изпитание приема ежедневната болка, с която никога не се свиква. „С болката от поставянето на обкоатите на главата се свиква, но с тази на раните – никога“, казва 9-годишното момче в лентата.

На въпроса дали се сърди на Бог за болестта си, Гоги отговаря: „Не се сърдя, защото знам, че това ми е мисията и нямам друг избор. Това ми е пътят!“. Заветът, който оставя след себе си, е, че хората трябва да приемат другите такива, каквито са и че външният вид не е критерий, по който да определяш хората.

След много разочарования през 2024 г. Ани Йончева се отказва да се занимава с кампанията „Да играем ЗАЕДНО“, но се радва, че на територията на страната има монтирани такива люлки. Те се намират в Берковица, Благоевград, Варна, Враца, Велико Търново, Видин, Велинград, Дупница, Казанлък, Карлово, Пловдив, Плевен, Пазарджик, Перник, Раковски, Русе, София (3 броя), Стара Загора, Сандански, Хасково (2 броя), Харманли и Ямбол.

„Относно настоящото им състояние нищо не мога да кажа, тъй като има случаи хора да ги чупят и унищожават“, казва тя. Най-много я боли за люлката-везна в столичния квартал „Света Троица“, която след многократни ремонти след поругавания от граждани и дори изпратено клипче, в което двама възрастни нарочно чупят съоръжението, решава да демонтира и да подари на столичен дневен център на деца с увреждания.

„Не успях да убедя всички, че трябва да пазят тази люлка. Поставяхме табели, опитахме и камери, но нищо не помогна. Това е омагьосан кръг“, казва Йончева.

За себе си Анна е стигнала до извода, че ако е успяла да помогне дори само на едно дете в инвалидна количка да се усмихне и да намери приятел, то е свършила своята работа като човешко същество. А истината е, че тя е помогнала на хиляди деца и за щастие, безразличието и лошотията на хората не са ѝ попречили да продължи да работи с „различните“ деца и да показва на света, че те също трябва да бъдат чути и видени. С времето към проекта ѝ се присъединяват много фотографи от цяла България, за които диагнозата не е пречка пред обектива. Целта на всички е да ги покажат от другата страна – предизвикващи не съжаление, а усмивки.

Анна си спомня, че като ре-

шава да започне да се занимава с проекта „Различните“ деца на България“, подхожда с голяма доза неувереност и страх. Причината е, че не познава семейства с деца с увреждания и наистина не е знаела какво да очаква от тях и с какви чувства ще приемат идеята ѝ да направи фотосесия на техните деца. И решава да създаде фейсбук страницата – Проект „Различните деца на България“. За нейна изненада страницата много бързо – само за три вечери, придобива голяма популярност и с нея започват да се свързват родители на деца с увреждания от всички краища на България. „Всички те искаха да разкажат историята си и да покажат своите деца, защото са на мнение, че те трябва да бъдат видими за обществото, а не скрити у дома“, обяснява моята събеседничка.

Така на бял свят се появява и книгата „ДА СЕ ЗАПОЗНАЕМ с „различните“ деца на България“. Зад нея стоят моята събеседничка Анна Йончева и Ваня Тодорова – председател на фондация „Можем Заедно“, която помага на деца и възрастни със специфични нужди чрез терапия с коне. Изданието се разпространява напълно безплатно, като идеята е да покажат на обществото, че тези деца не са различни. Провеждат и образователни беседи сред ученици в училищата, където предоставят подробна информация за различни редки заболявания. Разказват, че много често един учебен час не стига за всички въпроси на децата – оформят се дискусии и наистина успяват да запалят интереса на младите хора.

„Винаги им казвам да намерят кауза, в която вярват и с която да помагат по някакъв начин на другите хора. Само в това има смисъл! И ако от 20 човека промениш мнението на поне едно дете, значи усилията са си заслужавали“, завършва Анна Йончева.

Министерство
на образованието и науката
Национално издателство за
образование и наука „Аз-буки“

Директор:
ЕМИЛ СПАХИЙСКИ
Заместник-директори:
СТОЯН СТОЯНОВ
ВЕНЦИСЛАВ ГЕНКОВ
1113 София
„Цариградско шосе“ 125, бл. 5
За цялата страна:
0700 18466
izdatelstvo.mon@azbuki.bg
azbuki@mon.bg
<https://www.azbuki.bg>

Аз-буки

Банкова сметка:
„Обединена българска банка“ АД
IBAN: BG38UBBS81553139075716
BIC: UBBSBGSF

Национален седмичник
за образование и наука

АЗ-БУКИ

ISSN 0861-3990

Редактори:д-р Зина Соколова
z.sokolova@azbuki.bgд-р Диляна Кочева
d.kочева@azbuki.bg

Стефа Маринова

s.marinova@azbuki.bg

Боряна Трайчева

b.traycheva@azbuki.bg

Павла Котова

p.kotova@azbuki.bg

Графичен дизайн:

Иво Христов

i.hristov@azbuki.bg

Петър Владов

p.vladov@azbuki.bg

Стилист-коректор:

Анелия Врачева

a.vracheva@azbuki.bg

Фоторепортер:

Олег Попов

Реклама и**РАЗПРОСТРАНЕНИЕ:**

izdatelstvo.mon@azbuki.bg

КОРЕСПОНДЕНТИ В СТРАНАТА:**Белене** – Ралица Господинова
088 7418349**Варна** – Розалина Димитрова
088 339920**Велико Търново** – Здравка Маслянкова
088 6653255**Видин** – Борислава Борисова
vidinstar@gmail.com**Ловеч** – Жанина Илиева
087 7209597**Пловдив** – Деляна Лукова
088 7271712**Смолян** – Ангел Добриков
088 9703271**Кюстендил** – Северина Димитрова
089 5789515**Шумен** – Светлана Крумова
srkumova@gmail.com**ДЕЖУРЕН РЕДАКТОР:**

Стоян Стоянов

Предпечатна подготовка:

НИОН „Аз-буки“

Печатница: „Алианс Принт“ ЕООД
ж.к. „Дружба“ 1, ул. „Илия Бешков“ 3А
Неподписаните снимки в броя са от архива
на в. „Аз-буки“ и глобалната мрежа

Материали не се връщат
Авторските права на публикуваните
текстове и илюстрации са
собственост на вестника

**НИОН „Аз-буки“ издава
научните списания:**

„Български език и литература“

„Чуждоезиково обучение“

„Математика и информатика“

„Педагогика“

„Професионално образование“

„Философия“

„Стратегии на образователната

и научната политика“

„История“

„Обучение по природни науки

и върхови технологии“

Тараклийският район посреща 267 първокласници

Първият училищен звънец огласи началото на учебната година за повече от 3200 ученици в Тараклийския район, Република Молдова. Тази година в училищата в района, където населението е предимно българско, са открити единадесет първи класа с общо 267 първокласници, съобщи БТА.

Тържеството за първия учебен ден, който там отбелязват на 1 септември, обедини ученици, учители, родители и представители на местната власт и образователното управление.

В училищните дворове прозвучаха националният химн, поздравителни думи, песни и стихове, а първокласниците и абитуриентите заедно съпразивяха началото на новата учебна година.

Лилия Сарсаман, изпълняващ длъжността началник на управлението по образование в Тараклия, отбеляза, че 1 септември е не само празник на знанието, но и време за нови задачи пред системата на образованието. Тя уточни, че плановите са много и че целта е да се съхрани високото равнище, което вече показват лицейните ученици (X – XII клас), така че всички шест лица да завършат годината със 100% успеваемост.

По думите ѝ през тази учебна година специално внимание ще бъде отделено на качеството на знанията и на резултатите на учениците след завършване на гимназиалния етап на обучение (V – IX клас).

В училищата продължава въвеждането на индивидуални учебни планове, а ключов приоритет е мултилингвалното обучение.

Сарсаман поясни, че ще се увеличи броят на часовете по български и румънски език, а част от предметите ще се преподават на български или английски. Според нея това ще даде нов тласък в развитието на учениците и ще повиши тяхното образователно равнище.

Освен това Управлението по образование възнамерява да разширява участието на лиците в партньорски проекти, да укрепва взаимодействието с родителските общности и да противодейства на корупцията в училищата.

„Внимание ще обърнем и на сътрудничеството на учебните заведения с различни институции, както и на привличането на извънбюджетни средства. Важна насока ще бъде и участието на училищата в проекти за развитие, които ще помогнат за създаването на условия за качествено образование в нашата система“, добави Сарсаман.

Снимки Гимназия „Генерал Иван Инзов“ – Тараклия

Тържеството за първия учебен ден обедини ученици, учители, родители, представители на местната власт и образователното управление

ПРАВНА КОНСУЛТАЦИЯ

Тодор КАПИТАНОВ

Правото на отпуск е едно от основните права, гарантирани от Кодекса на труда. За хората с трайно намалена работоспособност този въпрос е още по-важен, тъй като законът предвижда за тях специална закрила и по-благоприятни условия. Освен обичайния минимален платен годишен отпуск тези работници и служители имат право на повече дни почивка, които да подпомогнат възстановяването им и по-добрия баланс между работа и личен живот. В следващите редове ще разгледаме колко точно дни отпуск се полага на лицата с ТЕЛК 50% и над 50%, какви са особеностите при тяхната организация и дали е възможно да се договорят още допълнителни дни.

Повече отпуск за хора с намалена работоспособност – какво казва законът

Съгласно Кодекса на труда работниците и служителите с трайно намалена работоспособност от 50 и над 50% имат право на платен годишен отпуск в размер не по-малко от 26 работни дни.

Тоест заради това, че са с трайно намалена работоспособност, тези лица имат право на 6 дни повече от основния платен годишен отпуск, установен в минимален размер от Кодекса на труда на 20 работни дни.

Отпускът, на който имат право работници и служители с трайно намалена работоспособност 50 и над 50 на сто, по съществото е основен платен годишен отпуск и се ползва на специално предвидено за това правно основание (в 26-те работни дни са включени и 20-те работни дни по чл. 155, ал. 4 от Кодекса на труда).

По-голям размер на този вид отпуск може да се уговори в колективния трудов договор, както и между страните по трудовото правоотношение.

Предвиденият платен годишен отпуск, в размер не по-малко от 26 работни дни, се явява основен за работниците и служителите с 50 и над 50 на сто загубена работоспособност и те имат право на него отделно и независимо от правото им на допълнителен платен годишен отпуск за ненормиран работен ден.

Според закона работодателят, след консултации с представителите на синдикалните организации и с представителите на работниците и служителите, може да установява за някои длъжности ненормиран работен ден поради особения характер на работата.

Със своя заповед работодателят определя

списъка на длъжностите, за които се установява ненормиран работен ден. Работниците и служителите, за длъжностите на които работодателят е установил ненормиран работен ден, при необходимост са длъжни след изтичането на работното време да изпълняват трудовите си задължения.

Извършената от тях „в повече“ работа се компенсира с допълнителен отпуск, а когато необходимостта изисква да се работи в почивни и празнични дни – с увеличено възнаграждение за извънреден труд. Минималният размер на допълнителния платен годишен отпуск за работа при ненормиран работен ден е 5 работни дни, като по-голям размер може да се уговори в колективен или индивидуален трудов договор.

Следователно, ако длъжността на лицето е включена в такъв списък, то ще има право на допълнителен платен годишен отпуск в размер не по-малък от 5 работни дни, а в по-голям размер, ако това е уговорено в колективния или индивидуалния трудов договор.

В заключение следва да се има предвид, че предвиденият платен годишен отпуск в размер не по-малко от 26 работни дни се явява основен за работниците и служителите с 50 и над 50 на сто загубена работоспособност и те имат право на него отделно и независимо от правото им на допълнителен платен годишен отпуск за ненормиран работен ден, установен в разпоредбите на Кодекса на труда.

Справка: чл. 155 – 156 от Кодекса на труда; чл. 139а от Кодекса на труда; чл. 319 КТ чл. 7 от Кодекса на труда.

ФРЕНСКИ ПИСАТЕЛ (1621-1695) БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ - "ТАТУЛ"	СКАНДИНАВСКО СКАЗАНИЕ БЪЛГАРСКИ САТИРИК - ПОТИ ЧУШКИ	ЖЕНСКИ ПЕВЧЕСКИ ГЛАС МАРКА ЯПОНСКИ ТЕЛЕВИЗОРИ	ЧИН, РАНГ, СТЕПЕН	ПОДКВАСА ПРОВЕРКА НА ФИНАНСОВАТА ОТЧЕТНОСТ НА ПРЕДПРИЯТИЕ	МИТОЛОГИЧНО КРИЛАТО ЧУДОВИЩЕ	ПЪРВА СТРУНА НА ЦИГУЛКА ЕЗЕРО В АВСТРАЛИЯ	СВИТА КАТО ПАНИЧКА ДЛАН	ТЕНОР, КОЙТО ПЕЕ И ФАЛЦЕТ	БЛИЗКО-ИЗТОЧНА ДЪРЖАВА
МУЗИКАЛЕН ИНСТРУМЕНТ ФРЕНСКИ ПИСАТЕЛ - ЖАН КРИСТОФ			КОМПЮТЪРЕН ЕЗИК		НЕМСКИ АВТОМОБИЛИ			ДЕТСКА ИГРА	
			РЕКА В АЗИЯ	РЕКА В БЪЛГАРИЯ	ЕЗЕРО В СЕВЕРНА АМЕРИКА РОМАН ОТ СТАНИСЛАВ ЛЕМ		ПОРОДА ДРЕВНИ КОНЕ МАЙКАТА НА ЗЕВС (МИТ.)		
КОРЕЙСКА МЯРКА ЗА ДЪЛЖИНА		БОЕН ОТРОВЕН ГАЗ РОМАН ОТ АИЗЪК АЗИМОВ	ГРАД В НИДЕРЛАНДИЯ		ЧАСТ ОТ ФУРАЖКА	НАЙ-ГОЛЕМИЯТ ОТ САИШЕЛСКИТЕ ОСТРОВИ СЪД ЗА ГРЕБАНЕ НА ВОДА	СКАЛА, УПОТРЕБЯВАНА ЗА УКРАСА И НАСТИЛКА МАРКА БЯЛА ТЕХНИКА	ГРАД В ЮЖНА КОРЕЯ	
ВУЛКАН НА О. СИЦИЛИЯ			СЕВЕРНАТА ПОЛЯРНА ОБЛАСТ		ГРАД В ИТАЛИЯ ФРЕНСКИ ФУТБОЛЕН ОТБОР		ЯСТИЕ С МЕСО И СОС ОПЕРА ОТ БОЯН ИКОНОМОВ	СГРАДА ЗА НОЩУВАНЕ В ДРУГ ГРАД	
	ГОЛЯМО ПОМЕЩЕНИЕ			СКИТНИЦИ, ЧЕРГАРИ МАРКА ИСПАНСКИ АВТОМОБИЛИ			СВЕТОВНА ОРГАНИЗАЦИЯ МАРКА НЕМСКИ АВТОМОАСЛА		ВИД МУЗИКАЛНО ПРОИЗВЕДЕНИЕ
МОДЕЛ ДЖИП НА „ОПЕЛ“	ОРАТОРИЯ ОТ МАРИН ГОЛЕМИНОВ			ИЗТОЧЕН МУЗИКАЛЕН ИНСТРУМЕНТ ПОЧЕТНА РЕДИЦА ОТ ХОРА	КАМАРА НА ПАРЛАМЕНТ В НЯКОИ СТРАНИ ЕПОХА ОТ КАМЕННИЯ ВЕК	ТОЧНО МЕСТО-ЖИТЕЛСТВО		МАШИНЕН ЕЛЕМЕНТ	
	СЪБЛАЗЪН, СИЛНО ЖЕЛЕНИЕ					ИТАЛИАНСКИ ХИМИК (1903-1979)		ТОПЛО ТЕЧНО ЯСТИЕ	СЕМЕ, ПЛОД НА ЖИТНО РАСТЕНИЕ
СТРАНА НА ПРАВО-ЪГЪЛЕН ТРИ-ЪГЪЛНИК	РОМАН ОТ ФРАНЦ КАФКА		ГИЛЗА, ПЪЛНА С КУРШУМ И БАРУТ			МЕТАЛНА ЩОРА			
			ЖИВО ТЕМПО В МУЗИКАТА		АВТОРЪТ НА РОМАНА „ШОГУН“	ЖИВОТИНСКИ МЛЕКОДАЕН ОРГАН			
ИГЛОНАБИВНА БАТА					РЕКА В ЕВРОПА			ШОСЕ, УЛИЦА	
ПОЧИТАТЕЛ		ДОЛНАТА ЧАСТ НА КОРАБ		ФРЕНСКИ ОСТРОВ			ГРАД В МАЛИ	СТРЪМНИНА, НАНАДОЛНИЩЕ	
		ГОЛЯМ КЪС ХЛЯБ		ИСТОРИЧЕСКА СТОЛИЦА НА ЧЕРНА ГОРА		СТРУНЕН МУЗИКАЛЕН ИНСТРУМЕНТ	МОДЕЛ АВТОМОБИЛИ НА „КИА“		
ПЛЕТЕНИ ОБВИВКИ ЗА РЪЦЕТЕ СПЛИТКА В ТЪКАЧЕСТВОТО					СИМФОНИЧНА ПОЕМА ОТ М. БАЛАКИРЕВ			ЛЕДЕНИ КРИСТАЛЧЕТА ПО ЗЕМНАТА ПОВЪРХНОСТ	РЕКА В ГЕРМАНИЯ
			ЗАДЪРЖАНЕ ПОД СТРАЖА ПРЕВЪЗХОДНА СТЕПЕН В ГРАМАТИКАТА		СТОЛИЦАТА НА ЛИБИЯ	МАРКА НЕМСКИ ХЛАДИЛНИЦИ	ШВЕДСКИ МОБИЛНИ ТЕЛЕФОНИ		
	ПЪЛЪГ ДВУОСТЪР НОЖ			ЗЪРНО-ЧИСТАЧКА		ЕДРОЗЪР-НЕСТА ПИЛА	СТИЛ В МУЗИКАТА		ПОРЪЧИТЕЛСТВО ВЪРХУ ПОЛИЦА
БЪЛГАРСКО СПИСАНИЕ	КОРАБНО КОРМИЛО		ШУТ СМЕШНИК		ОСТРОВЪТ НА ОДИСЕЙ		ЧЕРКОВЕН НАСТОЯТЕЛ		
					ПЕРУАНСКИ ПОЕТ (1908-1974)		ПЕРСОНАЖ ОТ „СЕДМОРКАТА НА БЛЕЙК“ ДЛЪЖНОСТНО ЛИЦЕ В СПАРТА		
	РУМЪНСКИ ФУТБОЛЕН ОТБОР		СТИХОТВОРНА СЪПКА				БЪЛГАРСКА АКТРИСА		
ГОЛЯМА АФРИКАНСКА РЕКА	БЪЛГ. АКТЬОР И РЕЖИСЬОР (1896-1959)		РОМАН ОТ МАРИО ПУЗО			ФРЕНСКА ЕСТРАДНА ПЕВИЦА (1915-1963) ХИЩЕН БОЗАЙНИК	СБОР ОТ ДОКУМЕНТИ	ЖАРАВА	
	МОДЕЛ „СЕАТ“							ДЕТЕ БЕЗ РОДИТЕЛИ	
	СТОЛИЦАТА НА ПЕРУ	РЕКА В ГЕРМАНИЯ		ГОЛЯМА ОКЕАНСКА ПТИЦА					ВИД ПСЕВДОНИМ
ПУСТИНЯ В САЩ	ПОПУЛЯРНА ПЕСЕН НА ИЩАР		ОБЕДИНЕНИЕ НА ДВЕ ДЪРЖАВИ ФРЕНСКО МОДНО СПИСАНИЕ	ВЪЗПИТАНИК НА СРЕДНО УЧИЛИЩЕ		ГРАД В СЕВЕРНА МАКЕДОНИЯ		ПОСТАНОВЛЕНИЕ	ГЕРОЙ НА Б. БОЛГАР ОТ СИН СРЕЩУ БАЩА
					МАРКА УДАРНИ МУЗИКАЛНИ ИНСТРУМЕНТИ	ПЪСТРОПЕРЕСТ ПАПАГАЛ	СТАРА ИСПАНСКА СРЕБЪРНА МОНЕТА ПОМОЩНА ТЕОРЕМА		
МАРКА ДЕТСКО АДАПТИРАНО МЛЯКО БЕЗПРАВЕН ЧОВЕК		СЛОВО	РИМСКИ ПРОЗАИК (100-32 пр. Н. Е.)			НИШКА КОСЪМ			
	ИСПАНСКИ ФУТБОЛЕН ОТБОР ОТ МАДРИД					СТИХОТВОРЕНИЕ ОТ Г. АПОЛИНЕР			
ДЕКОРАТИВЕН ХРАСТ	ШОТЛАНДСКИ ТАНЦ			ПЕСЕН НА ЖИЛБЕР БЕКО			ПЛАТНО ЗА КИНО-ПРОЖЕКЦИИ		
НАТРАПЛИВИ СТРАХОВЕ					МОХАМЕДАНСКИ ДУХОВНИК			ГЕРОИНЯ НА А. МИЛЪР ОТ „САЛЕМСКИТЕ ВЕЩИЦИ“	
		ГЕРОИНЯ НА ПУЧИНИ ОТ ОПЕРАТА „БОХЕМИ“		ДЪСЧЕНА РИТЛА НА КАРУЦА			ПЪРВИЯТ БЪЛГАРСКИ ЕКЗАРХ (1816-1888)		
ВИЛООБРАЗЕН ДЕТАЙЛ									

РЕЧНИК: АМЕ, МАЕ, МАЛИВАТ, ООЛИТ

ЕВЕЛИНА ТУМБЕВА

Отговори от миналия брой	Водоравно: "Под прикритие". Отаров (Керим). Наташа. Кода. Наполи. Жар. Денк. Нено. Ракен. "Панаири". ДДТ. Лина (Фейньо). "Киро". Арно. Прелом. "Нана". Ажбе (Антон). Исак. Ник. Ляноси. „Аида“. Аколада. Теракол. Ило. Авес. Ват. Нал. "Анета". Икона. Наредба. Еве (Макс). Екот. Шосе. Угарка. Апо. Аса. Маркс (Карл). Ни. "На Лора". Ношви. Лихтер. "Синове". Инки. "Тотал". ООН. Зид. Грам. Неон. Ори. Мор. Анафора. Трос. Чинар. Илири. Окарина. Едип. "Омо". Еталон. Равиоли. "Аве Мария". Ади (Андре). Алов (Александър). Енфие. Лад. Аташе. "Анар". Рол (Мишел). Гуру. Литота. "Играта". Мамалига. Ди. Паразит. Рака (Джулио). Остава. Соната.	Отвесно: "Монахинята". Омоними. "Абагар". Дар. Ранет (Егон). САЩ. Донеv (Доньо). Дума. Апт. Понор. Нерви. Радио. Рак. Рада. Асана. Кинг (Стивън). "Рио". Аула. Мишена. "Икарус". Кра. Плат. Канара. Олег. Лиани. Идалго. Ир. Кинжал. Дани. Мало. Ишиас. Ик. "Роби". Абрихт. Фима. Ет. Отони. "Единак". Тодорова (Камелия). Ода. "Иде". Але (Алфонс). Анет. Ри. Елатив. Меандри. Оте. Арана. Емона. Одеса. Авал. Ле. Отава. Кон. Тлака. Епос. "Оскар". Риас. Тар. Окови. Орион. Алие. Гро. Напалм. Леке. Ано. Троян. Ран. "Роки". Насока. "Онорин". Фраза. Соленоид. Носов (Николай). Рон. Биотит. Вина. Каната. Емисар. Елата.
--------------------------	---	--

АБОНАМЕНТ 2025

Днес в броя
Фонд „Научни изследвания“ отплати 22 успешни проекта в 11 области

АЗ-БУКИ
НАЦИОНАЛЕН СТАНДАРТИК ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
www.azbuki.bg

Над 3100 зрелостници на допълнителна матура
Над 3100 зрелостници са взели участие в допълнителната матура по предметите: български език и литература, история, математика и информатика, педагогика, професионално образование, стратегии на образователната и научната политика, философия, обучение по природни науки и върхови технологии, чуждоезиково обучение, вестник „Аз-буки“.

2780 лв. за асистент в висше училище
Министерският съвет одобри изпитието за изпитване на асистенти в висшето образование.

Изданията на „Аз-буки“	Цена за година	Цена за година онлайн
Български език и литература	45 лв. / 23,01€	40 лв. / 20,45€
История	45 лв. / 23,01€	40 лв. / 20,45€
Математика и информатика	45 лв. / 23,01€	40 лв. / 20,45€
Педагогика	99 лв. / 50,62€	89 лв. / 45,50€
Професионално образование	60 лв. / 30,68€	54 лв. / 27,61€
Стратегии на образователната и научната политика	63 лв. / 32,21€	57 лв. / 29,14€
Философия	36 лв. / 18,41€	32 лв. / 16,36€
Обучение по природни науки и върхови технологии	63 лв. / 32,21€	57 лв. / 29,14€
Чуждоезиково обучение	45 лв. / 23,01€	40 лв. / 20,45€
Вестник „Аз-буки“	99 лв. / 50,62€	89 лв. / 45,50€

Абонирайте се В РЕДАКЦИЯТА с отстъпка

5%

от цената –
при **ТРИ**
и повече издания

10%

от цената –
при **ПЕТ**
и повече издания

15%

от цената –
за **ПЪЛЕН** комплект
от изданията

Контакти: София 1113,
бул. „Цариградско шосе“ № 125, бл. 5,
тел.: 0700 18466;
azbuki@mon.bg

www.azbuki.bg

В моето училище
НАЦИОНАЛЕН ФОТО КОНКУРС
АЗ-БУКИ
е най-хубаво

Снимката участва в IX издание на Фотоконкурса.
Автор: **Йоан Марчев**, НУ „Васил Левски“ – Габрово

Национално издателство „Аз-буки“ очаква творбите за X издание на Националния фотоконкурс „В моето училище е най-хубаво“.

В конкурса могат да участват ученици от I до XII клас, които представят във фотоси училищния живот.

• Първа възрастова група (I – VII клас)

• Втора възрастова група (VIII – XII клас)

Категориите във втора възрастова група са три:

• „Улови мига в училище“ (репортажна снимка, която показва емоция, действие или важен момент от училищния живот).

• „Героите на моето училище“ (портретна фотография – снимки на ученици, учители или вдъхновяващи личности в училище).

• „Снимка с история“ (към снимката да бъде приложена кратка писмена обосновка – в няколко изречения участникът разказва историята, която стои зад кадъра).

Авторски творби се приемат до 10 ноември 2025 г. на адрес konkurs@azbuki.bg.

Не забравяйте да уточните в коя възрастова група кандидатствате (ако е във втора възрастова група, посочете и категория).

Подробните правила за участие са публикувани на www.azbuki.bg.

Победителите ще бъдат обявени през декември 2025 г.

Най-добрите 12 фотографии ще бъдат включени в специален календар за 2026 г.

Ученическите творби ще бъдат публикувани в изданията на „Аз-буки“.

Провадия-Солницата оживява

Посредством 3D модели и виртуална реалност ще „оживее“ най-древният градски център в Европа – Провадия-Солницата, съобщават от БАН. Той се развива в периода около 4700 – 4350 г. пр. Хр., преди да загине вследствие на драстични климатични промени.

Мащабният проект, свързан с културно-историческото наследство на археологическия комплекс – един от най-големите праисторически обекти в България и най-древният солодобивен и градски център в Европа, започва по инициатива на археологическия екип, ръководен от акад. Васил Николов. Той се реализира от Историческия музей в Провадия.

В подножието на селищната могила ще бъде издигнат модерен преместваем купол – интерактивно пространство, в което древността ще „оживява“ пред съвременния посетител. Основен акцент в него ще бъде въздействието представяне на различните етапи от праисторическото производство на сол – от извличането на солена вода от извора, през нейното изваряване в специални керамични съдове, до получаването на ценните солни кълчета, с които хората от този най-древен град са търгували и

търпели богатства.

В купола ще бъде изградена и дигитална възстановка на Солницата под формата на интерактивен 3D модел, който ще представя праисторическото селище, отбранителните каменни стени и зоните на производство. В него ще бъдат включени и реалистично сканирани 3D модели на най-значимите находки.

Солницата край Провадия се утвърди като един от най-атрактивните и значими праисторически обекти в Европа. Разкопките, започнали през 2005 г., постепенно привличат учени и изследователи от Германия, Франция,

Япония, САЩ и други страни, превръщайки Солницата в международна научна платформа за изучаване на най-ранната солодобивна дейност и градска организация в Европа.

Настоящият 21-ви археологически сезон е в пълен ход, а по думите на акад. Николов в скоро време комплексът ще стане част от изграждащия се под егидата на Съвета на Европа европейски културен коридор „Солно наследство“ (Salt Heritage Route) – мащабна инициатива, обединяваща ключови обекти, свързани с добива и значението на солта в историята на Стария континент.

Министерство
на образованието и науката

АЗ·БУКИ

Национално издателство
за образование и наука

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. – том 1

ИСТОРИЯ

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. – том 1

**МАТЕМАТИКА
И ИНФОРМАТИКА**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. – том 1

**ПРЕДУЧИЛИЩНО
НАЧАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ
ПЕДАГОГИКА**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. – том 1

**ОБУЧЕНИЕ
ПО ПРИРОДНИ НАУКИ
И ВЪРХОВИ ТЕХНОЛОГИИ**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. – том 1

**ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. – том 1

**СТРАТЕГИИ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА
И НАУЧНАТА ПОЛИТИКА**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. – том 1

ФИЛОСОФИЯ

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. – том 1

**ЧУЖДОЕЗИКОВО
ОБУЧЕНИЕ**

Българско издателско списание
от 1900 г. до 2012 г. – том 1

Избрано

от текстовете, публикувани в списанията
на Национално издателство

АЗ·БУКИ

www.azbuki.bg

35 4 – 10 септември 2025 г.

ЖИВО наследство

*Откъс от „Аспекти от културното наследство на област
Стара Загора: многообразие и обществена значимост“*

Гл. ас. д-р Стела Стефанова

Институт за балканистика с Център по тракология –
Българска академия на науките

Увод

Културното наследство, като съвкупност от културни ценности, носители на историческа памет и национална идентичност, е отражение на постоянно развиващи се във времето традиции, знания и вявания. То е специфичен белег, който диференцира европейските нации, като същевременно е от съществена значимост за формирането на общата европейска културна идентичност. Като споделен източник на памет, с важно значение за съхранение и предаване на ценности, включва всички аспекти на културната среда, получени в резултат на взаимодействието между хора и места в течение на времето. Същевременно чрез представянето на миналото се очертава и връзката между настояще и бъдеще, в която водещ момент е създаването на усещане за колективна принадлежност и укрепване на националната идентичност (Рамкова конвенция 2005). Изучаването и популяризирането на културното наследство се разглежда и като важна предпоставка за насърчаване на социална активност и развитие на съзнание за значимостта на националните културни ценности. Унаследените от миналото материални обекти и нематериални елементи на културното наследство имат голяма стойност за обществото от културна, социална и икономическа гледна точка и поради това тяхното изследване, съхранение, популяризиране и устойчиво управление са стратегически избор за XXI в. (Заклечения на Съвета 2014).

В контекста на едни от базовите принципи на Европа за съхраняване на културното многообразие на всяка страна и регион (Конвенция за опазване 2006) и необходимостта от проучване и популяризиране на локалното културно наследство, цел на настоящото изследване е представяне на конкретно регионал-

Заглавието е на редакцията

www.history.azbuki.bg

*Списанието се реферира и
индексира в Web of Science*

Главен редактор

Чл.-кор. проф. д.и.н. Иван Русев

E-mail: ivroussev@ue-varna.bg

Редактор

Д-р Албена Симова

E-mail: history@azbuki.bg

Съдържание на сп. „История“, кн. 2/2025

ЦИВИЛИЗАЦИОННИ ГРАНИЦИ

Educational-Intellectual Centres
in the Ukrainian Baroque Era and
Their Role in Cultural Interactions
with The South Slavic World /
Nataliia Petruk

ПОГЛЕД НАД БАЛКАНИТЕ

Испански дипломати за исто-
рията на Балканите и за българите
XVIII – XIX в. / Красимира Таба-
кова, Надя Манолова-Николова

Вторият държавен съд (1910 – 1914) и обвиненията срещу бившия министър-председател П. Гудев (1907 – 1908) / *Евгени Костов*

ОТ ДРЕВНОСТТА ДО ДНЕС

Аспекти от културното наследство на област Стара Загора: многообразие и обществена значимост / *Стела Стефанова*

The Psychosocial Dimensions of Bulgarian Migration to Italy / *Irina Todorova, Sirma Kazakova*

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ

Фройд и Айнщайн пред парадоксите на войната / *Димитър Божков*

СЪБИТИЯ

Войните, революциите и несигурността в техния стопанско-исторически контекст във фокуса на предстоящ научен форум / *Иван Русев*

IN MEMORIAM

В памет на проф. д.и.н. Петър Ангелов / *Александър Николов*

но културно наследство – това на област Стара Загора, и неговата обществена значимост. Разкриването на културните ценности на регионално ниво дава възможност за проследяване на общото историческо развитие на района, като същевременно насочва към разкриване на социалния и икономическия потенциал на културното наследство за областта и страната. Така поставената цел е в унисон и с Европейската рамка за действия в областта на културното наследство (2019), в която за оползотворяване на този потенциал са предвидени действия, насочени и към градското и регионалното културно наследство.

Обект на настоящото изследване са материалното и нематериалното културно наследство на област Стара Загора от всички включени в нея 11 общини (Братя Даскалови, Гурково, Гълъбово, Казанлък, Мъглиж, Николаево, Опан, Павел баня, Раднево, Стара Загора, Чирпан). По отношение на разглежданите културни ценности проучването се придържа към Закона за културното наследство (2009) (ЗКН, чл. 6). Предвид големия им брой на регионално ниво, те не могат да бъдат изцяло обхванати и разгледани в рамките на настоящата публикация, поради което конкретно при материалните културни паметници фокусът е поставен върху: археологически обекти и резервати; исторически обекти и комплекси; архитектурни обекти и комплекси; образци на парковото изкуство и ландшафтната архитектура. Това са основните и най-разпознаваеми видове материално културно наследство, включвани и в списъците на недвижимите културни ценности с национално и местно значение.

Идентифицирането на културното наследство е осъществено чрез комбинирано използване на различни източници на информация, в т.ч.: списъци на недвижимите културни ценности (НКЦ) на общините; Списък на НКЦ с категория „национално значение“ на територията на област Стара Загора; Археологическа карта на България (АКБ); Национална представителна листа на нематериалното културно наследство „Живи човешки съкровища“; стратегически документи (общински планове и стратегии); общински културни календари; Регистър на туристическите фестивали и събития; Регистър на туристическите атракции; официални сайтове на общини, музеи и др.; специализирана археологическа, историческа, етнографска научна литература; данни и информация, предоставени от експерти от местните музеи и общински администрации (Stefanova 2024).

Представянето на наследството е организирано чрез прилагане на систематизация, при която са използвани подобрени показатели (поотделно за материалните и нематериалните обекти) (Stefanova 2024). Материалното наследство е структурирано в четири части спрямо научната и културната област на недвижимите културни ценности – археологически, архитектурно-строителни, исторически, парково и градинско изкуство, заложили в Закона за културното наследство (чл. 47). Обектите на материалното културно наследство са проследени и като: вид и функция; местоположение; принадлежност към определен исторически период; културна и научна стойност (световно, национално, местно значение). Както и от гледна точка на: проученост (в т.ч. археологически разкопки); изученост (по литературни източници); актуално състояние (социализация). Нематери-

алното наследство се разглежда от гледна точка на сфери според Националната система „Живи наследство“ (традиционни обреди и празници; традиционно пеене и свирене; традиционно разказване; традиционно танцуване и традиционни детски игри; традиционни занаяти, домашни дейности и поминъци); териториален обхват; проява на нематериалното културно наследство (фестивали, съвременни културни събития) и мащаб на фестивалите и културните събития (международни, национални, регионални, локални).

Основни аспекти в анализа на културното наследство за областта са неговото многообразие и обществената му значимост. Като многообразие, то се разкрива чрез представяне на налични културни ценности въз основа на тяхното предварително идентифициране, систематизиране и обобщено презентизиране. Анализът на обществената му значимост преминава през оценка на неговата научна и културна стойност, възможностите му като ресурс за културен туризъм и за устойчиво градско развитие, образователна значимост и ползи за местната общност с конкретни примери на обекти, събития, дейности, илюстриращи реални ситуации.

1. Обобщен преглед на културното наследство на област Стара Загора

1.1. Материално културно наследство на област Стара Загора

Материално културно наследство е идентифицирано на територията на всички общини в областта. Разпределението и броят на недвижимите културни ценности по общини според списъците на НКЦ показват най-висока концентрация на ценности в общините Стара Загора, Казанлък и Павел баня (табл. 1). От достъпните списъци на отделните общини преобладаващи са археологическите обекти. Идентифицирани са следните видове археологически структури: останки от късноантични и средновековни крепости, крепостни стени и порти, средновековни укрепителни съоръжения, селищни и надгробни могили, останки от антични, римски и средновековни селища, некрополи, гробници, антични сгради с мозайки, антични улици, терми, акведукт, медни рудници, останки от мост, погребения, скален релеф, долмени, земен вал и др. Вписаните в списъците архитектурно-строителни ценности са различни по вид обществени и частни сгради: жилищни и жилищно-търговски сгради (в т. ч. къщи на изявени местни личности), бани, сгради музеи, училищни сгради, театър, градски хали, художествена галерия, църкви, манастири, джамии, фурна, стара поща, стара община, турска семейна гробница, воденица, старо училище, мелница, чешма, Дом паметник на връх Бузлуджа и др. Историческите ценности, които присъстват в общинските списъци на НКЦ, са: музей-костница, паметници и паметни плочи. Паркове и градини в областта са вписани като културна ценност на градинското и парковото изкуство.

Регистрираните обекти от областта в Археологическата карта на България са общо 2173 (табл. 1). Археологически разкопки (редовни и/или спасителни) или сондажни проучвания са провеждани при около 5% от тях. Преобладаващата част от археологическите структури са регистрирани при теренни обхождания и издирвания. Науча литература е открита за 70 археологически обекта в района. Броят на регистрираните обекти е най-висок в общините Стара Загора, Братя Даскалови, Чирпан, Павел баня и Раднево, което отразява и интензивността на провежданите през годините разкопки, проучвания и обхождания на територията на отделните общини.

Таблица 1. Разпределение на НКЦ по общини

Община	НКЦ	НКЦ в АКБ
Братя Даскалови	*	548
Гурково	*	2
Гълъбово	66	6
Казанлък	93	59
Мъглиж	88	24
Николаево	12	1
Опан	12	92
Павел баня	107	186
Раднево	*	116
Стара Загора	341	839
Чирпан	*	300
Общ брой	719	2173

Източник: списъци на НКЦ по общини от обл. Стара Загора и АКБ

* Не е осъществен достъп до списъците на НКЦ от съответните общини

1.1.1. Недвижимо културно наследство

Археологическо културно наследство

На територията на днешната област животът се заражда още в края на VII и началото на VI хил. пр. Хр. през периода на неолита. За това свидетелстват проучените селищни могили в землищата на общините Стара Загора (могилите Берекетска, Азмашка и при Окръжна болница), Гълъбово (могила Хисарлъка), Раднево (могили в землищата на селата Боздуганово, Сърнево, Ковачево, Знаменосец и Полски градец), Казанлък (селищна могила Казанлък) (Borisov 1991; Panayotov и др. 1991; Andreeva 2009 и др.). В селищна могила Окръжна болница (гр. Стара Загора) са разкрити останки от раннеолитна двуетажна постройка с две жилищни помещения на първия етаж и едно по-голямо на втория. Построена и използвана е през втората четвърт на VI хил. пр. Хр. (Kalchev 2023).

В местността Мечи кладенец на 7 км северозападно от Стара Загора се намира най-големият рудодобивен център през каменно-медната епоха (V хил. пр. Хр.) в Европа. В продължение на едно хилядолетие на това място е добивана медна руда и са изработвани медни изделия, които са задоволявали необходимостта от метал на древните общества в Югоизточна Европа. На базата на това специализирано производство се е натрупал икономически ресурс, довел до развитието на халколитната култура. При археологически проучвания през 70-те години на XX в. са разкрити 11 рудника (Kalchev 2023).

Изключително разпознаваеми в района са множеството разкрити и проучени материални свидетелства за тракийската култура. На територията на Казанлъшката котловина е изцяло проучен тракийският „царски“ град на одрисите Севтополис, както и над тридесет гробни съоръжения под могили. Това налага съвременното наименование „Долината на тракийските владетели/царе“. То е въведено от археолога Г. Китов като отражение на високата концентрация на разнообразни тракийски културни ценности в Казанлъшката котловина (Kitov 2005). Първото сериозно разкритие в Долината е направено през 1944 г., а именно Казанлъшката гробница. През 60-те години археолозите Л. Гетов и Г. Табакова-Цанова проучват Мъглижката гробница (Canova, Getov 1970). През 90-те години започва и ръководената от Г. Китов Траколожка експедиция за могилни проучвания (ТЕМП), при която са проучени десетки тракийски подмогилни съоръжения, гробници и храмове. Сред тях са: гробници в могилите Малката могила, Сашова, Славчова, Голяма Арсеналка, Грифони, Хелвация, Шушманец, гробично-култов комплекс в могилата Оструша с шест помещения. Проучените в периода 1992 – 1999 г. представителни подмогилни архитектурни съоръжения са използвани за погребения на тракийски царе през VI – II в. пр. Хр. През 2004 г. разкоп-

ките на ТЕМП в Долината на тракийските владетели са подновени, като са проучени 13 могили. Най-значимите открития са свързани с гроба в могила Светицата от втората половина на V в. пр. Хр., принадлежащ на висш представител на тракийската аристокрация, както и с могила Голяма Косматка с гробницата на Севт III (Kitov 2005). Сред находките от гробниците се открояват ценни и високохудожествени лични вещи и гробни дарове на представители на тракийската аристокрация, в т.ч. златна маска на Терес и златен пръстен-печат от могила Светица, златни огърлици и пръстен от Малката могила, както и златният погребален дъбов венец от могила Голяма Косматка. Тракийската столица Севтополис е разкрита при строителните работи на яз. „Копринка“, като проучванията се провеждат в периода 1948 – 1954 г. Разкрити са солидно изградени крепостни стени, царски дворец и градски площад (агора), добре планирани улици, водоснабдителна система, стотици вносни и местни предмети за бита и култа, керамика, монети и др. Градът е датиран в кр. на IV – първата четвърт на III в. пр. Хр. (Chichikova, Dimitrov 2016). Друг интересен обект в района, свързан с траките, тяхната култура и вярвания, е мегалитът при с. Бузовград. Археоастрономическото съоръжение от втората половина на II хилядолетие пр. Хр. е служело за наблюдение на слънчевите залези по време на лятното слънцестоене. Извършвани са и култови ритуали в чест на слънцето.

Голяма гъстота на селищни обекти от късножелязната епоха е засвидетелствана в района на Чирпанските възвишения. Сред тях са многослойният археологически обект при извора Халка бунар в землището на с. Горно Белово (общ. Братя Даскалови), чийто най-голям разцвет е през ранния елинистически период. Разкрита, реставрирана и експонирана е гробницата в Момина могила до с. Братя Даскалови (Tonkova 2011).

На територията на съвременния град Стара Загора е разположен античният град Августа Траяна. Традиционно неговото основаване се свързва с римския император Марк Улпий Траян (ок. 106 – 107 г.). В хода на археологическите проучвания на територията на града изследователите установяват, че благоустрояването му се отнася към края на управлението на Траян, или по-скоро при неговите наследници Хадриан и Антонин Пий. Изказва се предположението, че неговото създаване е през 118 г., а император Траян полага само основите на града (Kamischeva 2023). С площ ок. 480 дка, той се нарежда сред най-големите антични градове в нашите земи, като се обособява като голям икономически, политически, административен и духовен център на римската провинция Тракия. Благоустрояването на Августа Траяна е свързано със строителството на укрепителна система, улична мрежа, жилищна и обществена архитектура. Сред по-представителните разкрити архитектурни съоръжения в античния град, съхранени и до днес на място, са: части от крепостни стени и западната порта на града, сектор от главните улици (декуманус и кардо максимум), частни сгради, бани и жилищни комплекси, централен площад (агора) с каменен площад, каменен постамент на императорска конна статуя, театрон – каменно съоръжение с амфитеатрално разположени каменни седалки, обърнати с лице към площадното пространство, градски терми, частен дом с късноантична подова мозайка и др. На територията около Августа Траяна през I – III в. възникват и няколко земеделски имения – вилни комплекси, като най-големият и добре проучен се намира в местността Чаталка край с. Могилово. Състои се от две стопански и една жилищна част, като на територията му е регистрирано и селище от отделни домакинства (Nikolov 1984). В началото на IV в., известен вече като Берое, градът се превръща в едно от активните средища на ранното християнство. Планировката на античната Августа Траяна е следвана и при изграждането на средновековния град.

Антична сграда с баня е проучвана в м. Дюлевец, край гр. Гурково. Разположението на разкритите ѝ помещения – басейн, съблекалня и други, с подово и стенно отопление следва планировката на римските терми. Според специалистите банята е част от вилен комплекс – вила рустика (Kamischeva 2019).

Военноотбранителните възможности на планинските вериги на Стара планина и Средна гора са умело използвани през Средновековието, като в проходите са изградени много крепости. Структурите на част от тези крепостни съоръжения са видими и днес (Крънско кале и крепост Градоте край гр. Крън, общ. Казанлък; Бузово кале край с. Бузовград, общ. Казанлък (Rabovyanov et al. 2021).; крепост Асара край гр. Николаево, общ. Николаево (Lisitsov, Milanova 1989); крепост Карасура край с. Рупките, общ. Чирпан (Nikolov 1992). През съвременната територия на област Стара Загора преминава и пограничното съоръжение от ров и вал, известен като Еркесията, изградено пред IX в. като българо-византийска граница.

Идентифицираното археологическо наследство и прегледът на основните видове обекти в областта свидетелстват за наличието на проучени археологически структури от всички археологически периоди от праисторията до Средновековието. Това утвърждава територията на района като

представителна за археологическото богатство в страната и изключително атрактивна от гледна точка на разнообразни археологически открития. Същевременно се наблюдава и концентрация на сходни обекти (напр. тракийски подмогилни съоръжения), които създават характерен облик и бранд на района. Разкритите към момента археологически структури са пример за различни по вид и мащаб сгради и съоръжения, които дават представа за развитието на древните общества, населявали тази територия. Продължаващите проучвания, от друга страна, са потенциал за нови открития, които ще допълват общата археологическа картина. Предвид богатото и разнородно по вид археологическо наследство в областта, неговото по-цялостно презентиране е свързано преди всичко с консервацията и реставрацията на отделните структури, последвани от ефективни дейности по социализацията им и осигуряване на достъп и видимост на обектите.

Исторически културни ценности

Едни от най-популярните исторически паметници в района са свързани с въоръжената съпротива срещу османските нашественици, политическите борби за освобождение и сраженията по време на Руско-турската освободителна война (1877 – 1878 г.). Те са утвърдени като места на памет на важни исторически събития и почит към изявени личности.

Със защитата на Стара Загора от армията на Сюлейман паша е свързан издигнатият през 1977 г. Мемориален комплекс „Бранителите на Стара Загора“. Трагичните събитията от 19/31 юли 1877 г., техният кървав епилог и подвигът на опълченците са увековечени чрез похватите на монументалното изкуство. Мавзолеят-костница „19 юли 1877 г.“ е издигнат през 1910 г. в Стара Загора на мястото, където са посечени хиляди бягащи на север към Средна гора от опожарения си град старозагорци.

На територията на историческия и архитектурен резерват в Средна Стара планина Национален парк-музей „Шипка-Бузлуджа“ се намират важни историческите места, свързани с отбраната на Шипченския проход по време на Руско-турската война. Сред изградения там комплекс от паметници, възстановки на позиции, батареи и земянки, посветени на Шипченската епопея, централно място заема седеметажният Паметник на свободата, открит тържествено през 1934 г. Той е един от най-известните паметници и атрактивни забележителности в района и страната и място на провеждане на традиционните чествания по случай Националния празник.

На територията на областта са издигнати множество паметници на местни личности, участвали в различни исторически събития (паметник на Кольо Ганчев в Стара Загора; паметник на Цанко Минков Комитата в гр. Павел баня и с. Турия, общ. Павел баня; паметник на Хаджи Димитър на лобното му място на Бузлуджа и др.), както и военни паметници, свързани с войните през годините (Паметник-чешма на загиналите във войните, гр. Павел баня; Ясеновски войнишки паметник в с. Ясеново, общ. Казанлък и много други).

Прегледът на паметниците свидетелства за голямото значение на района в исторически план като територия, на която са се случвали важни събития, увековечени в издигнатите монументи. Те са свидетелство за събитията и участниците в тях, като се различават по изпълнение, размери, вид на конструкциите. Сред тях Паметникът на вр. Шипка може да бъде определен като най-атрактивен, предвид и местоположението му, което създава една впечатляваща композиция, състояща се от монумент и заобикалящата го природна среда.

Пълния текст четете в „История“, кн. 2

Непознатият Любомир Русев

*Откъс от „Любомир Русев – големият непознат педагог
и психоаналитик от първата половина на XX век“*

Доц. д.н. Стоил Мавродиев

Югозападен университет „Неофит Рилски“ –
Благоевград

Научното творчество на Любомир Русев може да бъде разделено условно в няколко категории: педагогически произведения, в това число статии, посветени на възпитанието, профилактиката и абнормното развитие; фундаментални въпроси на психоанализата; психоанализа на художественото творчество; психоанализа на религията и социалните явления.

Целта, която се поставя в настоящата статия, е да се изследват основните трудове на Л. Русев, пряко свързани с педагогиката, и да се изведат водещите идеи.

Методология на изследването: използване методологията на историко-психологичното изследване, включваща описание и научно-критичен анализ на научни трудове; прилага се исторически и сравнителен метод.

Животът на Любомир Русев

Любомир Русев Минчев е роден на 23 февруари 1902 г. в Разград, където завършва гимназия. Учил е икономика във Виена. Завършва „Педагогика“ в Софийския университет през 1928 г. Два пъти е специализирал в Берлин, втория път по време на Втората световна война. Работил е като учител, преподавател в Учителския институт в Дупница и като училищен инспектор (Stamatov et al. 2000, pp. 71 – 72). Прави опит да работи като логопед в родния си град.

Биографичните данни се допълват от неговия „Педагогически речник“, който публикува през 1936 г. В него той дава следните автобиографични сведения за себе си. Завършва „Философия“ и „Педагогика“ в Софийския университет. Бил е учител в търговската гимназия „Мусевич – Борисов“ в София; инспектор на прогимназиите в Софийски окръг и окръжен учител; инспектор на Врачански окръг. Пише учебни-

Заглавието е на редакцията

www.pedagogy.azbuki.bg

*Списанието се реферира
и индексирва в Web of Science*

Главен редактор

Проф. д-р Румяна Пейчева-
Форсайт

E-mail: r.peytcheva@fp.uni-sofia.bg

Редактор

Любомира Христова
E-mail: pedagogy@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Педагогика“, кн. 4/2025:

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПРОНИКНОВЕНИЯ

Използване на системите за управление на обучението в контекста на интерактивното образование / *Силвия Парушева, Борис Банков, Гергана Касабова, Петя Страшимирова*

Military and Social Threats as Determinants of the Development of Contemporary Ukrainian Higher Education / *Mykola Pantiuk, Tetiana Pantiuk, Nataliia Bakhmat, Olena Nevmerzhytska, Svitlana Ivakh*

Любомир Русев – големият непознат педагог и психоаналитик от първата половина на XX век / *Стоил Мавродиев*

Педагогическа технология за обучение на учениците в началните класове за работа с диаграмно репрезентирани данни / *Валентина Чилева*

STEM обучение на студенти педагози в трансдисциплинарна образователна среда / *Любен Витанов, Николай Цанев, Людмила Зафирова, Гергана Христова, Катерина Динкова, Калина Георгиева, Жорж Кюшев, Здравка Савчева*

Изследване и анализ на нагласите на студентите при използване на генеративен инструмент на изкуствен интелект / *Николай Янев, Иглика Гетова, Теодора Христова, Ива Костадинова, Георги Димитров*

Моделът STRONG – възможност за използване и развиване потенциала на талантливите ученици от професионалните гимназии / *Илиян Василев*

Изследване на прилагането на закалителни процедури в детската градина, насочени към формиране на здравна култура при деца / *Пенка Борисова*

ци – христоматии за търговските и промишлените гимназии, заедно с Е. Николов, 1932.

Любомир Русев публикува под псевдонимите д-р Л. Минчев, д-р Л. Юлиянов и др. Понякога неговото име и творчество са бъркани с името на лекаря д-р Любомир Иванов Русев. Въпросният лекар пише върху проблемите на евгениката (расовата хигиена) (Stamatov et al. 2000, pp. 71 – 72).

Л. Русев публикува в редица списания, като „Философски преглед“, основано от проф. Димитър Михалчев, „Училищен преглед“, „Листопад“, „Българско училище“, а през 50-те и 60-те години на XX век сътрудничи на сп. „Начално образование“ и др. Умира в София на 31.05.1987 г.

За да разграничим имената и публикациите на Любомир Русев Минчев от д-р Любомир Иванов Русев, ще посочим някои от произведенията на Л. Иванов Русев: „Днешната германска философия, педагогика, психология и социология“, С., 1942, печатница „Графис“; „Основни принципи на евгениката (Расова хигиена)“, С., 1934, печатница „Полиграфия“; „Нервността и нервните разстройства“, С., 1933. Любомир Иванов Русев е привърженик на националсоциализма, пише в списание „Социология и философия“, което е профашистко (Shopov 2007, p. 52).

Налага се уточнението, че в България в този период няма системна психоаналитична практика, а само отделни опити. Психоаналитично ориентирани интелектуалци като Иван Кинкел, Буко Исаев, Младен Николов и Л. Русев развиват в теоретичен план психоанализата, като публикуват десетки психоаналитични трудове, целящи популяризиране на учението на Фройд, но в същото време създават оригинални психоаналитични произведения. Самият Л. Русев е изучавал психоанализа в Берлин и прилага психоанализата като методология на художественото творчество, освен това поставя началото на дълбинния подход в педагогиката и детската психология. Не трябва да се пренебрегва и фактът, че като преподавател и учител запознава своите възпитаници с новите идеи в педагогиката и психологията.

Педагогически речник

Педагогическият речник от 1936 г. е единственият по рода си у нас подобен енциклопедичен справочник към онова време, който разкрива новостите в педагогическата и психологическата наука. Въпреки че има много литература по педагогика, Русев отбелязва, че няма системни изследвания на българските деца, няма написана история на българската педагогика за разлика от речници и справочници за други науки и изкуства. Воден от този дефицит, той си поставя за цел изданието да служи за справочник за педагогическите понятия (терминология) – „справочник на всички педагогически думи“ (съдържание и значение); читателят да получи информация за педагогическите школи и главните произведения, свързани с тях. Заявката е Речникът да бъде малка педагогическа енциклопедия.

В него са обяснени над хиляда основно педагогически понятия, поместени са биографични данни за български и чужди педагози. Пояснени са понятия като: „абстракция“, „автоматизъм“, съвременно звучи определението на понятието „аперцепция“, за поясняването на което са представени възгледите на Вилхелм Вунд (1832 – 1920); „асоциативен екс-

перимент“, „асоциация“. Обстойно е изложението за понятието „възпитание“: въздействие върху индивида с цел да се развие самостоятелна и подготвена за живота личност. Представени са цитати на видни философи по проблемите на възпитанието; диференцирани са теория и практика на възпитанието. Терминът има обществено-исторически произход и детерминация и това е ясно отразено. Други понятия, намерили място на страниците на Речника, са: „доктрина“, „духовно-научна психология“, „илюзия“, „каузалност“, „либидо“, „маниакално-депресивна психоза“. Любопитно е тълкуването на „морално идиотство“ или „морално тъпоумие“, което е определено като наследствена болест, при която „чувствата за позволено и непозволено, чуждо и свое, ценност на човешкия живот и др. изчезват“. Дадени са описателни характеристики на трите, според автора, степени на това идиотство. „Наследствеността“ е изяснена от позициите на биологичното познание за клетката към онова време. Като синоним на „онанизъмът“ се сочи „ръкоблудство“. Други термини са: „онтогенезис“, „самосъзнание“, добре е изяснено философското направление „реми-кеанство“ и т.н.

Полезни са и биографичните справки за интелектуалци като: Никола Алексиев, Михаил Арнаудов, Фридрих Бенеке, Неофит Бозвели, д-р Михаил Герасков, Атанас Илиев, Спиридон Казанджиев, Имануел Кант, Димитър Кацаров, Иван Кинкел, д-р Кръстю Кръстев, Димитър Михалчев, Мария Монтесори, д-р Младен Николов, д-р Петър Нойков, Жан Жак Русо и др.

Речникът е оценен високо от специалистите и културната общественост и действително изпълнява предназначението си, а именно да служи като справочник за основните понятия, свързани с педагогическата наука и практика.

Въпроси на възпитанието и формирането на личността в творчеството на Любомир Русев

Книгата „Наследственост и възпитание“ (1935) отразява интереса на автора и неговите съвременници към въпросите на наследствеността, провокирани от първите изследвания в биологията, които са предшественик на днешните генетични изследвания. Полемиката „наследственост – среда“ не е нова и към онзи момент. Тук следва да припомним пионерската работа на Francis Galton (1822 – 1911), на която се позовава и Л. Русев.

Възпитанието е онзи феномен, процес, който формира, модулира и предопределя личността. Написана на четивен и разбираем език, книгата очевидно е била адресирана не само към специалистите в областта на образованието, но и към по-широка аудитория.

С „Учението за наследствеността“, пише авторът, се съобразява не само възпитанието, но и останалите обществени науки“ (Rusev 1935, р. 4). Приема се, че индивидът се развива както под влияние на наследствеността, така и под въздействието на външната среда. Утвърждава се, че качествата на околната среда не влияят върху наследствеността, но все пак някои заболявания могат да въздействат върху всички органи и системи, в т.ч. и върху „зародишната плазма“. Това са „сифилис, алкохол, морфин, живак, олово и рентгенови лъчи“ (Rusev 1935, р. 6); тези фактори влияят пряко върху състоянието на „потомците“.

От позициите на днешната биология и генетика можем да кажем, че влиянието върху наследствеността от страна на социалните и природните фактори и условия е много по-сложно, отколкото се е предполагало тогава. Така например придобитите изменения и новообразувания в онтогенезиса от страна на средата могат да се предават на следващите поколения по генетичен път.

Друг фактор, който се коментира по отношение на различията между родители и деца, са мутациите, определени като „революционен фактор“.

Влияние върху наследствеността оказва поредността на раждане на децата; загатват се характеристики на най-малките и най-големите деца.

В книгата са представени конституционалните типове на Е. Кречмер – астеничен, атлетичен и пикничен тип, и е направена характеристика на всеки от тях. Авторът се спира неслучайно на тази типология: типовете също са наследствени. Астениците са слаби и с висок ръст; атлетичният е с добре развит скелет и мускули, с широки плещи; пикничният тип е среден на ръст, с нежно и широко лице, издут корем и т.н. Типологията е позволила да се подчертае връзката между устройството на тялото и душевните характеристики: така например астеничният и атлетичният строеж са свързани с шизотимен характер, а пикничният тип – с циклотимен характер (Rusev 1935, р. 11). Читателят се запознава подробно от текста с психологическа характеристика на циклотимите и шизотимите по показатели като: емоционална устойчивост, пластичност, начин на разрешаване на конфликти, адаптивност, акцентира се върху полярността на настроеността на циклотимика – „неговото настроение се движи между възторжена радост и черна тъга“ (Rusev 1935, р. 12). Интересно е, че типът се илюстрира с имена на български

писатели: „Типично циклотимно творчество в нашата литература дадоха: Любен Каравелов, Иван Вазов и Алеко Константинов. Творчеството им отговаря на техните циклотимни темпераменти“ (Rusev 1935, p. 13).

Шизотимикът е „двойствена натура“... чувственият му живот се люшка между крайна сентименталност и пълно безчувствие ... същите полюси има и умственият му живот – от гениални прозрения – до невъобразимо тъпоумие“ (Rusev 1935, p. 13). Поети и писатели с шизоидни черти, според Русев, са: Христо Ботев, Стоян Михайловски, Пенчо Славейков, Пейо Яворов.

Раса и нация: расовите предразположения имат наследствена база и както отбелязва нашият учен, спокойно може да се говори за немска, славянска, ромска и др. раси. На еврейската раса са приписани деструктивни тенденции, имат търговска дарба, докато немците са организирани, точни и прецизни до бюрократизъм. Славяните се отличават с краен индивидуализъм (Rusev 1935, p. 18). Влияния върху расовите особености имат някои природни фактори.

Л. Русев отбелязва нещо важно: докато развитието на животинските видове, в т.ч. наследствеността им, протича по биологичните закони, то развитието на човека има обществено-исторически характер. Човекът не наследява само физиологични диспозиции, но и опита на предходните поколения. Тази идея кореспондира с културно-историческата теория на Лев Симеонович Виготски. Постепенно се е развило „обществено съзнание“. Неслучайно е поставен акцент върху езика (в лингвистичен смисъл), който е предпоставката за развитието на най-висшия „пласт“ на психиката – съзнанието. Езикът е основата за категориите и понятията, които имат обществено-историческо развитие.

Линията на разсъждения в първа глава на книгата води до концепцията за филогенезиса като източник на „динамичните сили и инстинктите“, които, от своя страна, са в основата на индивидуалното развитие; в т.ч. са и предразположенията или „инстинктивни навици“ (цитира се Дарвин).

Но взаимоотношенията между наследствеността, индивидуалното развитие и социокултурните условия водят до борба между природа и възпитание. За да се приспособи към обществото, личността е принудена „да се откаже от примитивните, преки и елементарни удоволствия...“ (Rusev 1935, p. 24). Тази теза е добре изяснена от Зигмунд Фройд: „Възпитанието категорично може да бъде определено като подбуда за преодоляване на принципа на удоволствието и за заместването му с принципа на реалността“ (Freud 1993, p. 25). Русев загатва на практика за сексуалните фрустрации, изтласкване и сублимация в психоаналитичен смисъл.

Релевантни са въпросите по отношение на релацията „наследственост – възпитание“: как да се промени антисоциалната и болестната наследственост; каква е връзката между наследственост и професия?

Относно хипотезата за наследяването на антисоциално поведение, все пак авторът признава, че то не е така пряко. Но въпреки това се заявява, че „неблагоприятната наследственост е опасна във всичките ѝ форми“ (Rusev 1935, p. 26). В текста се коментира и наследяването на дарбите, като се привеждат примери с музиканти, философи и художници. Тук тезата е, че децата на музикантите, ако наследят дарба, е най-вероятно да бъде в областта на музиката.

Според Русев чувството за незначителност, което е до голяма степен естествено за децата, може да се компенсира и по този начин личността да се развива. В същата посока авторът разсъждава за „болезничеството“, или както бихме казали на съвременен език – изгодата от болестта, т.е. симулирането, преувеличаването на някакво соматично страдание, стигащо и до хистрьонно поведение. Дава се пример с дете, развило такъв механизъм. Именно невъзможността човек да постигне обич, престиж, статус, е в основата на компенсаторните механизми.

По отношение на възпитанието и обучението на тези деца се апелира те да бъдат индивидуални, да се открият силните качества на децата, така ще получат социално признание. Подчертава се значението на труда и професионалното ориентиране, също така ролята на дисциплината и начините на осъществяването ѝ. Грешни са подходите от страна на учителя, като обиждането и крещенето на децата.

Акцент се поставя върху т.нар. „наследствено антисоциални и антиморални деца – деца пресъпъници, рецидивисти“ (Rusev 1935, p. 47). Приема се позицията, че тези деца наследяват подобни прояви и не могат да се коригират. Според Русев се различават три степени на нравствен идиотизъм. По друг начин стои въпросът с децата с чувство на малоценност – тяхното поведение може да се коригира с подходящите възпитателни въздействия. В текста се коментира и „слабоумието“. Други страдания при децата, които са от спектъра на наследствената обремененост, са умората, преумората и неврастенията. Разсъждава се и върху сериозните душевни болести като шизофрениите.

За нашия педагог и психолог въпросите, свързани с наследствеността и възпитанието, са актуални и важни за обществото, същите могат да се пренесат в плоскостта на семейството, обществото

и нацията, тъй като хората, които са наследствено по-слаби, болни, могат да създават семейства и да се размножават. Тази теза е *par excellence* идея за евгениката, която очевидно Русев приема. Той сочи, че е създадена цяла наука, която да се противопостави на това израждане, и тя е „расовата хигиена“.

Въпроси на психохигиената и психопрофилактиката

През 1929 г. Л. Русев публикува статията „Умората и преумората като причини за лошия успех и поведение на учениците“. Визираниите психични състояния са една от причините за понижаване на мотивацията за учене и на успеха на учениците, както и за поведенчески проблеми. Ето защо: „За правилното хигиенно обучение е нужно да познаваме добре явленията на умората и произхождащите от това проблеми“ (Rusev 1929a, p. 294).

Разграничават се два вида умора: умората, като субективно чувство и усещане, и физическа или обективна умора. Установява се тясна връзка между физиологичното състояние на умората и способността за работа. Приема се за възможно, въпреки че човек е уморен, благодарение на участието на волята той да не снижи работоспособността си, но това води до изтощение, например при различни изпити.

Но всекидневната умствена работа може да „противодейства на умората“ и това е следствие от своеобразното „трениране“ и свикване. Изводът е, че „човек по-малко се уморява, защото привиква към работата, а не защото привиква към умората“ (Rusev 1929a, p. 295).

Хипотезата за „резервоар на енергия“: Русев приема, че съществува резервоар от енергия, която се „освобождава“ в определена дейност. След изчерпването на енергията настъпва умората. Това е обяснението на умората като психофизично явление.

Психичните и поведенческите проблеми и промени при учениците в училище вследствие на настъпилата умора са: възбудимост, децата са опърничави, или апатични и равнодушни, проявяват постъпки като: клеветничество, интриги, лакомство, лъжа, кражби и др. Тези проблеми са следствие от „разслабването на волята и нарушаване на нормалния път на възпитателно-нравствените навици от вредните промени в организма, които внася умората“ (Rusev 1929a, p. 300). На умората се приписва „масовото немирство на класовете в последни час“.

Дават се съвети на учителите и възпитателите с цел превенция на умората и произтичащите от нея проблеми при учениците. Посочват се факторите от училищния живот, водещи до умората. Статията завършва със заключението, че разбирането за умората и преумората отваря пътя за промени, които трябва да внесат в отношенията между учители и ученици, а също така и промени във възпитателните средства и условия.

Онанистичната невроза

Друго произведение, разположено в полето на психохигиената и психопрофилактиката, е „Онанистичната невроза“ (1929), като въпросът е осветлен чрез методологията на психоанализата. Още в само начало онанизмът е определен като „порок от най-ранно детство, до дълбока старост“, което подсказва за моралните нагласи и разбирания. Онанизмът предизвиква „чувство на сладострастие“, което в пубертета се предизвиква от раздразнение на самите полови органи (Rusev 1929b, p. 151).

Авторът приема, че сексуалността е най-важният инстинкт у човека, но в същото време, предупреждава, че „може да се насочи в крива посока“ и да предизвика силен онанизъм, хомосексуализъм, автоеротизъм в по-късна възраст, както и невротични разстройства и психози.

Пълния текст четете в „Педагогика“, кн. 4

За корпускулярно- вълновия дуализъм на светлината

*Откъс от „A Concept Map Design for Identification and
Correction of Students' Misconceptions about Wave-particle
Duality of Light“*

Ekaterina S. Pisanova

Zhelyazka D. Raykova

University of Plovdiv "Paisii Hilendarski", Bulgaria

Nina Gereva

Sts. Cyril and Methodius High School of Humanities,
Plovdiv, Bulgaria

1. Introduction

The conceptual approach to quantum mechanics allows for the introduction of its foundations at lower educational levels. In many countries around the world, including Bulgaria, the experimental foundations of quantum physics are part of the physics curriculum in secondary schools. The aim is to show how the need to explain a number of experimental facts has led to the creation of quantum theory, which is a higher level of knowledge than classical physics, because it establishes the limitations of many classical conceptions.

The lack of visibility of quantum mechanical objects (wave – particle) and the description of their behavior, related to the introduction of the concepts of probability, uncertainty and superposition cause methodological difficulties in introducing the basics of quantum physics in secondary school.

According to (Bransford et al., 2000) students often have misconceptions about physical properties that cannot be easily observed. Their misconceptions are prejudices acquired from everyday life experience. They are contrary to generally accepted scientific theories. Misconceptions in physics give seemingly correct explanations for correlations and phenomena, but they are based on superficial considerations and are not actually in accordance with the experiment.

Заглавието е на редакцията

Списанието е представено
в MIAR; CEEOL; EBSCOhost;
Google Scholar; РИНЦ

Главен редактор

Проф. д-р Боян Кулов

E-mail: bkoulov@gmail.com

Редактор

Д-р Савина Кирилова

E-mail: science@azbuki.bg

**Съдържание
на сп. „Обучение
по природни науки
и върхови технологии“,
кн. 2/2025:**

ОБРАЗОВАНИЕ: ТЕОРИЯ
И ПРАКТИКА /

A Concept Map Design for
Identification and Correction of
Students' Misconceptions about
Wave-Particle Duality of Light /
Ekaterina S. Pisanova, Zhelyazka
D. Raykova, Nina Gereva

Byte-size Chemistry of the Future
Learning in Higher Education
Settings / B.H.S. Thimmapra

ЕФЕКТИВНОСТ НА ОБУЧЕНИЕТО

„Откриването на нови неща е важно“. Влияние на самостоятелната дейност в клас върху нагласите за учене по химия в гимназията / *Мартина Евгениева, Милена Кирова*

Проблемно и проектно базирано обучение в рамките на извънкласна дейност „Светлината, без която не можем – проблеми и решения“ / *Стойна Илиева*

Емоционалната интелигентност като фактор за успешна реализация на педагози – бъдещи учители по биология / *Клауда Дойчинова*

ОТ ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИТЕ ЛАБОРАТОРИИ /

New Technologies to Investigate the Behaviour of Silica Gels in Porous Media / *Sudad H. Al-Obaidi, Miel Hofmann*

The concept map is a diagram that consists of concepts and ideas written in ellipses, circles, rectangles, or squares (called nodes) joined by labeled lines or arrows (called arcs) showing relationships between the concepts. Two concepts connected by linking words indicating the relationship between them form a proposition (Novak, 2006). A concept map can be in hierarchical, cluster, or chain form. The concept mapping is based on the constructivism. It is an active learning method because it requires students to synthesize information, organize concepts into hierarchical structures, and make connections between them. Concept mapping facilitates the organization of knowledge in a specific area and can be used both to encourage active learning and as an assessment tool (see for e. g. (Djanette & Fouad, 2014) where it was used to identify misconceptions about light among students, studying geometric optics). In physics education, it can be used as a multifunctional tool (Utami et al., 2022).

The understanding of the quantum model of light as a system of photons involves a high level of abstract thinking, and the use of various visualization tools would make it easier.

This article presents a list of typical misconceptions about the wave-particle duality of light that are described in the scientific literature. A concept map design for the wave-particle duality of light is proposed. It can be used both as a teaching resource and as a tool to identify misconceptions.

Some quantum properties of light, reflected in the concept map, are briefly presented in Section 2. Typical students' misconceptions about the duality of light are discussed in Section 3. In Section 4 a concept map for the dualism of light is proposed and the methodology of its construction is described. The main points of the paper are summarized in the Conclusion.

2. Quantum properties of light

According to quantum theory, light is a system of photons. If the intensity of the light is greater, it contains a greater number of photons. The photon exhibits properties of both a wave and a particle, but not simultaneously. Like a wave, the photon is characterized by a frequency ν and a wavelength λ , and like a particle, it is a discrete object with a definite energy E and momentum of magnitude p , defined by the equations

$$(1) \quad E = h\nu$$

$$\text{and}$$

$$(2) \quad p = \frac{h}{\lambda},$$

where $h = 6.62607015 \times 10^{-34} \text{ J}\cdot\text{Hz}^{-1}$ is the Planck's constant.

From the ratio $A = mc^2$ and the photon energy (1), the photon mass is obtained $m = h\nu/c^2$. This mass is due to the fact that the electromagnetic field has energy. The magnitude of the photon's momentum is $p = mc = h\nu/c$, whence it follows that $E = pc$.

From (3) and the expression for the energy of a free relativistic particle, $E = c\sqrt{p^2 + m_0^2}$, it follows that the rest mass m_0 of the photon is zero, i.e. the photon as a "particle" in the electromagnetic field exist only in motion.

The photon is electrically neutral and has spin 1. Its axis of rotation is parallel to the direction of movement. It is this property of the photons that supports the polarization of light.

The photon's motion obeys Heisenberg's uncertainty principle, which is a mathematical expression of the wave-particle duality. For the photon it is impossible to simultaneously accurately determine the values of the coordinate and the corresponding component of the momentum, because in accordance (2), the momentum of the photon is related to its wavelength, and to speak about a wavelength at a given point in space is meaningless.

When describing the phenomena of interference and diffraction of light, we consider the photon as a wave, and when describing the interaction of light with matter (emission, absorption and scattering) - as a particle. In the processes of interaction between a photon and an electron, the laws of conservation of energy and momentum are valid. In these processes, one electron interacts with only one photon. When a substance absorbs a photon, all of its energy is transferred to one electron. Since the energy of the photon at low frequencies (e. g. in the infrared region) is small, for this range of frequencies the corpuscular properties are weakly manifested, while the wave properties of the radiation are strongly manifested. At high frequencies (when the energy of an individual photon is relatively large) the corpuscular properties of light must be taken into account.

Let us note that some conclusions of the classical electromagnetic theory of light can be drawn as special cases of the more general quantum theory. Thus, for example, at sufficiently low frequencies, for which $h\nu \ll kT$ ($k = 1.380649 \times 10^{-23}$ J/K is the Boltzmann constant, T - the absolute temperature of the radiation), Planck's formula for the spectral energy density of the equilibrium radiation gives the Rayleigh-Jeans law associated to the ultraviolet catastrophe.

3. Typical student's misconceptions about the duality of light

In the last few decades, the understanding of the nature of light by students of different educational levels has been actively investigated. The results show that the learners have different ideas and most of them are inaccurate in relation to those generally accepted by the scientific community.

The main topics used in the scientific literature to investigate students' conceptual understanding of the nature of light are: (a) the properties of the photon (Ireson, 2000; Olsen, 2002; Greca & Freire, 2003; Hubber, 2006; Dutt, 2011; Özcan, 2015); (b) the double slit experiment (Johnston et al., 1998; Ireson, 2000; Dutt, 2011); (c) the photoelectric effect (Özcan, 2015, Taşlıdere, 2016; Namgyel & Buaraphan, 2017).

According to (Krijtenburg-Lewerissa et al., 2017) the existing students' misconceptions about the duality of light can be grouped into three categories: (1) classical description, in which students describe the photon exclusively as particle or wave; (2) mixed description, in which students see that the wave's and the particle's behavior coexist, but still describe single photon in classical terms; and (3) quasi-quantum description, in which students understand that the photon can behave as both particle and wave, but still have difficulty describing events in a non-deterministic way. These categories all depend on the extent to which students hold on to classical thinking. **Table 1** presents the students' misconceptions about the wave-particle duality of light, divided into these three categories.

Table 1. Typical misconceptions about wave-particle duality of light organized into three categories (the data are taken from (Krijtenburg-Lewerissa et al., 2017))

	Classical description	Mixed description	Quasi-quantum description
Photons	<i>The photons are depicted as classical particles. The photons have definite trajectories. The light always behaves like a wave.</i>	<i>The photon follows a definite sinusoidal path. The equations of the properties of light also apply to electrons.</i>	<i>The photons are waves and particles simultaneously.</i>
Double slit experiment	<i>The light has no momentum. The photon deflects at a slit and subsequently moves in a straight line.</i>	<i>No interference pattern appears with single photons.</i>	<i>There is no relation between momentum and interference pattern.</i>
Photoelectric effect	<i>Energy is transmitted by wave fronts and more wave fronts cause more energy. The intensity of light influences the energy transferred to a single electron.</i>	<i>Light collides with electrons.</i>	

It has been observed that some students mistakenly think the photoelectric effect results from the ionization of atoms through interaction with light (Taşlıdere, 2016). Another misconception is that light chemically interacts with the electron (Oh, 2011). Sometimes, the distinction between the intensity and frequency of light is not made, and it is mistakenly believed that the number of photoelectrons depends on the energy of the photon (Taşlıdere, 2016).

Various research tools have been developed to diagnose students' understanding of the nature of light: questionnaires (Ireson, 2000; Olsen, 2002; Özcan, 2015), a three-tier multiple-choice diagnostic test (Taşlıdere, 2016), conceptual assessment test (Namgyel & Buaraphan, 2017), concept maps (Djanette & Fouad, 2014). In (Djanette & Fouad, 2014) concept mapping has been shown to be a very effective way to reveal students' misconceptions about geometric optics.

Пълния текст четете в „Обучение по природни науки и върхови технологии“, кн. 2